

Jubileumviering Herkenning op 25 november 2011

Herinneringen van een deelnemer

In 2011 bestond Stichting Herkenning 30 jaar en was te gast in het Nationaal Archief in Den Haag. Dat betekende een strakke ontvangst: melden aan de receptie en begeleid per groep naar boven naar de conferentiezaal. Overigens waren de receptionistes allervriendelijkst en het wachten leidde al tot gesprekken tussen deelnemers.

Het Archief oogde akelig leeg – de studiezalen waren dicht in verband met een sterfgeval. Boven konden we ons melden bij de tafel van het secretariaat, daarna door naar kapstok en de koffietafel voor koffie/thee/fris en een muffin of koek; achter in de grote ruimte was een verkooptafel met boeken, die in de loop van de dag goed werd bezocht.

Rond de tafels in deze voorruimte ontstonden al de eerste gesprekken en oude bekenden ontmoetten elkaar. Mijn indruk was dat vrij veel bezoekers voor het eerst een dag van Herkenning meemaakten en nog maar kort donateur waren. Merkwaardig hoe laat 'kinderen van de oorlog' (want over die generatie gaat het) erachter komen dat er iets fout was met hun vader. Ik sprak diverse 'nieuwkomers', soms hadden ze wel vervelende jeugdervaringen en hadden ze gevraagd wat er aan de hand was – zonder antwoord te krijgen – soms was ze later duidelijk geworden dat er 'iets was' (vooral diegenen die ruim na de oorlog waren geboren, toen vader al weer thuis was). Opvallend was de voortvarendheid waarmee ze hun onderzoek hadden aangepakt, velen waren al in het Nationaal Archief geweest.

In zo'n gezelschap voel ik me een buitenbeentje: al vroeg geweten wat er aan de hand was, al redelijk lang donateur van Herkenning, maar nog nooit de dossiers ter inzage gevraagd.

Met de gebruikelijke vertraging werd de bijeenkomst in de goed gevulde conferentiezaal geopend door de voorzitter.

Hierna kregen Dick Woudenberg, Marcel Kemp en Cuny Holthuis het woord. Dick Woudenberg (éminence grise) vertelde over de beginjaren van Herkenning. Marcel Kemp schokte sommige aanwezigen met de suggestie Herkenning maar op te heffen, omdat degenen die WO II hebben meegemaakt nu wel op de hoogte zijn; de jongere generaties hebben geen specifieke problemen, ze zijn niet anders dan die van andere kinderen met een moeilijke gezinssituatie.

Zijn visie werd niet gedeeld door Cuny Holthuis. Zij zag nog veel werk wachten.

Tot veel discussie-achteraf leidde de toespraak door Maartje van de Kamp van het CABR. Zij vertelde over de inventarisatie van de dossiers, niet alleen gegevens van de Bijzondere Rechtspleging, maar ook uit kindertehuizen en uit financieel beheersinstanties. Bij het Ministerie van Justitie berustten alleen de procesdossiers, maar het Nationaal Archief heeft nu een inventaris gemaakt uit alle betrokken archieven. Het kan interessant zijn nog eens op onderzoek uit te gaan. Ze legde de geldende regels uit: onder toezicht het dossier inzien, er niets uit halen, geen foto's maken, alleen met potlood aantekeningen maken, mondesmaat kopieën (betaald) aanvragen. Diverse bezoekers meldde ervaringen: bij Justitie was de ontvangst onvriendelijker dan in het Archief, soms was het mogelijk opvallend iets uit het dossier mee te nemen, soms konden erg veel kopieën geleverd

Informatie over de Werkgroep Herkenning

Secretariaat:

W. Beckmanstraat 393
3762 GL Soest
06-37134847
email: secretariaat@werkgroepherkenning.nl
Adreswijziging s.v.p. aan het secretariaat

Landelijke hulptelefoon:

06 33057003

Bestuur:

Cuny Holthuis-Buve, voorzitter
Jan Jacobs, secretaris
Ton Scheffel, penningmeester
Jeanne Diele-Staal, lid
Ab van Aldijk, lid
Johan Wagenaar, lid

Regiocoördinatoren:

Friesland	Roelie Ansingh	0512 303174
Groningen	Jurriën Oortwijn	050 3110955
Flevoland	Pragit Koot	0320 412116
Brabant	Hans van Hoof	0413 475838
Limburg	Margreet Vorstenbosch	046 4373822
Zuid-Holland	Dirk Mostert *	010 2622645
Salland & Twente	Arjen & Mieke de Groot	053 4344801

* b.g.g. het secretariaat

Contactpersoon partners van:

Joke Snijders 033 4617673

Contact Kinderen van Duitse Militairen:

Ab van Aldijk 023 5240898 of 06 533382670

Redactie Bulletin:

Cuny Holthuis-Buve
Gonda Scheffel-Baars, hoofdredacteur
scheffelbaars@planet.nl

Webmaster:

Johan Wagenaar

Voor het laatste nieuws over activiteiten van de Werkgroep Herkenning en over andere zaken die voor de doelgroep van Herkenning van belang kunnen zijn, raadpleeg de website:
www.werkgroepherkenning.nl

Donateur worden van Herkenning?

U kunt donateur worden van de Stichting Werkgroep Herkenning. U ontvangt dan ons informatiebulletin dat eens per kwartaal verschijnt. Ook kunt u deelnemen aan de activiteiten die onze Stichting organiseert. De Stichting vraagt van de donateurs een jaarlijkse bijdrage van € **20,00**. Een hogere bijdrage is uiteraard welkom. Kunt u een bedrag van € 20,00 niet missen, dan mag dat echter geen belemmering zijn om u te laten inschrijven, elke andere lagere bijdrage is welkom. U kunt uw bijdrage storten op **rekeningnummer 5285797**, ten name van **Stichting Werkgroep Herkenning**, Nieuwsteeg 12, 4196 AM Tricht, onder duidelijke vermelding van uw naam en adres (zeker bij telebankieren is dit heel belangrijk!)

Mocht u vragen hebben omtrent deze procedure, neem dan contact op met het secretariaat: 06-37134847, W. Beckmanstraat 393, 3762 GL Soest
secretariaat@werkgroepherkenning.nl

Bijdragen inzenden voor het Bulletin:

De redactie bekijkt binnengekomen stukken op:

- goede leesbaarheid
- eenduidigheid wat de inhoud betreft
- lengte van de tekst in verhouding tot de beschikbare ruimte

Indien nodig wordt met de schrijver van de tekst overleg gepleegd.

De inhoud van de stukken mogen niet strijdig zijn met de doelstellingen van Herkenning.

Als een bijdrage van iemand wordt opgenomen, geldt dat de redactie voor de inhoud ervan geen verantwoordelijkheid draagt.

Verdere informatie in het colofon op de laatste pagina van dit Bulletin

worden. Dit leidde tot hilariteit. Slotconclusie: het gaat nu strakker.

De uitleg over het opnemen van verhalen in het Archief door Tim de Haan van het NA was erg technisch. Verward vroeg ik me tenslotte af of men eigenlijk wel verhalen wilde opnemen?

De lunch hierna was zeer goed verzorgd. In de voorruimte kon men zitten, staan aan tafels en vooral – met lotgenoten praten.

Voor de middag stond een rondleiding door het CABR op het programma. Enkele bezoekers vertrokken, die hadden het dossier al gezien.

De overigen gingen in groepjes met een gids mee, door gangen, via liften (die we ook weer terug moesten nemen in verband met toegangspasjes), naar de kluisruimte waar keurige rijen dozen stonden en op een tafel enkele voorbeelden van dossiers, soms dun, soms zeer uitgebreid. Fascinerend.

Het enige minpuntje: wie moest wachten tot de rondleidingen afgelopen waren, kon niets te drinken krijgen, er waren zelfs geen bekertjes om water uit de kraan bij de wc te halen.

Voor een uitgedund publiek werd in de conferentiezaal teruggeblikt op de geslaagde bijeenkomst.

In de voorruimte kon met een gevuld glas in de hand nog nagepraat worden, wat nog enkele leuke verhalen opleverde. Wat me altijd weer opvalt, is hoe gemakkelijk bezoekers aan een Herkenning-dag losbarsten over hun belevenissen (jeugd, archiefbezoek). Men voelt zich kennelijk onbezwaard onder lotgenoten. Zelf denk ik dan graag terug aan de weekendbijeenkomsten in Driebergen, waar ruim de tijd was voor gespreksgroepen. Door de verhalen van anderen komen weggeraakte eigen herinneringen ook weer boven – dingen vallen op hun plaats.

Toch maar eens werk maken van inzage van de dossiers.

Het bestuur van Herkenning en het Nationaal Archief verdienen een pluim voor deze zeer goed georganiseerde en informatieve dag.

Ingrid van Wilsum
2 januari 2012

Van de redactie

In dit eerste nummer van 2012 kijken we nog even terug naar de jubileumdag in Den Haag. Ingrid van Wilsum wil haar ervaringen met ons delen en de woorden die Dick Woudenberg, de eerste voorzitter van Herkenning, op die dag uitsprak geven nog eens in vogelvlucht ons reilen en zeilen weer gedurende de afgelopen 30 jaar.

Het boek 'Dat nooit meer' van Chris van der Heijden gaf veel beroering.

Dineke Swart noteerde wat haar raakte toen ze het boek las.

De reacties van collega's en journalisten waren wisselend, enkele hiervan heb ik bij elkaar gezet. Rond het boek werd in Utrecht een seminar gehouden, waarvan in dit bulletin verslag gedaan wordt.

Chris van der Heijden sprak ook op een bijeenkomst rond het thema 'Helden en schurken'.

Het boek van Janna Postma werd gepresenteerd en Cuny Holthuis was daarbij.

Verder zijn er nog twee boekbesprekingen door Gerrit Bothof en een artikel over het schrijven van een levensverhaal door Tanny Dobbelaar.

Namens de redactie wens ik u enkele goede en interessante momenten bij het lezen van dit nummer.

Gonda Scheffel-Baars

Vanuit het bestuur

30 jaar Herkenning: hoe verder?

Uit reacties op onze jubileumviering heeft het bestuur gemerkt dat veel mensen het waarderen dat we nog doorgaan. Zoals de voorzitter al aangaf in haar speech op de jubileumdag: er zijn nog steeds groepen KFO, die nu pas aan een coming out bezig zijn. KFO die na hun pensionering zich bezinnen op hun verleden, er onderzoek naar gaan doen en het vaak weggestopte verleden emotioneel moeten verwerken.

Ook blijkt dat in bepaalde gebieden van Nederland het taboe op fout zijn nog heel groot is: in een kleine gemeenschap (dorp of verzorgingshuis) kun je maar beter het verleden van je ouders verzwijgen. Hoe daar mee om te gaan, ook daar is Herkenning voor.

In gang gezette acties

*De toekomst van het Centraal Archief
Bijzondere Rechtspleging(CABR)*

Naar aanleiding van onze peiling onder de donateurs over de toekomst van het CABR, n.l. het eerder toegankelijk maken van de dossiers in dit archief voor buitenstaanders – is besloten niets te veranderen aan de bestaande regelgeving. Wel is duidelijk dat als het gaat om zaken die in de publiciteit komen, er druk is van de publieke opinie om een dossier van een nog niet overleden persoon vrij te geven. Recentelijk is dat gebeurd in de zaak Klaas Faber. Als Herkenning houden we wel contact met het NA over de toegang tot dossiers. Twee zaken hebben daarbij onze aandacht: ook na overlijden kan openstelling **van** een dossier voor nabestaanden zeer pijnlijk zijn en er moet meer toezicht zijn op kopieverstrekking.

Ons verhalenarchief nader onderzocht

We zijn met anderen aan het verkennen op welke wijze de verhalen die er in het Verhalenarchief staan benut kunnen worden voor een boek over KFO.

Doel van dit boek is om de bekendheid van onze doelgroep te vergroten.

Daarnaast moet ook meer gedaan worden aan de toegankelijkheid en toepasbaarheid van het Archief.

De komende maanden zal daar meer duidelijkheid over komen, we houden u op de hoogte.

Hulpverlening

De landelijke gespreksgroep

De in november gestarte gespreksgroep, die in Amersfoort bij elkaar komt, loopt goed. Er zijn 8 deelnemers en men komt eens in de 2 à 3 weken op zaterdagmiddag bij elkaar. Mensen komen trouw en waarderen de gesprekken. Er zijn zowel deelnemers die de oorlog hebben meegemaakt als die na de oorlog zijn geboren. Twee mensen staan nog op de wachtlijst. Bij voldoende deelname kan er in de loop van het jaar met een nieuwe groep gestart worden.

Wanneer u denkt, dat u daar ook wel aan zou willen deelnemen, dan kunt u zich opgeven bij de begeleiders van de groep, Jeanne Diele (tel.nr. 06-33 05 70 03) of Hans van Hoof (tel.nr. 06-33 18 67 93).

Waar nodig, (mensen die door ziekte of ouderdom niet zelf meer naar een gespreksgroep kunnen komen) bezoeken Hans en Jeanne mensen thuis voor gesprek of houden mailcontact. Dit blijkt erg gewaardeerd te worden.

Hulptelefoon

De hulptelefoon wordt vanaf september bemand door Jeanne Diele (06-33 05 70 03) en wordt bij haar afwezigheid (in de maanden oktober en januari) overgenomen door Ab van Aldijk. Ondanks dat er niet zoveel verzoeken meer binnenkomen, is het heel belangrijk dat de hulpverlening van Herkenning altijd goed bereikbaar is. Meerdere van de verzoeken hebben ook geleid tot deelname aan een gespreksgroep. Soms gaat het om een eenmalig gesprek, waardoor men weer zelf voort kan en het gevoel heeft, dat er een plek is waar de gevoelens waar men mee zit, serieus worden genomen. Nog steeds kan het taboe heel groot zijn, waardoor ook nog steeds de angst bestaat, dat de omgeving erachter komt dat men kind van 'foute' ouders is.

Soms gaat het om een praktische vraag b.v. inzage in het CABR in verband met het verleden van de ouder(s).

Gastlessen

Als bestuur onderhouden we goede contacten met het Herinneringscentrum Westerbork en meerdere mensen van Herkenning zijn betrokken bij het geven van gastlessen via het Centrum. Leerlingen vinden het heel interessant

om ervaringen te horen van mensen die de oorlog zelf hebben meegemaakt. Leerlingen geven aan dat ze hierdoor ook een andere kijk krijgen op NSB en zeker op wat de kinderen hebben meegemaakt.

Wellicht vergroot het in de toekomst de mogelijkheid om meer open over deze dingen te kunnen spreken, zodat het taboe hierover kleiner wordt.

Werken aan de website

Ons bestuurslid Johan Wagenaar is nog bezig met een volledige vernieuwing van de website van Herkenning. De oude site heeft heel weinig mogelijkheden, zelfs iets simpels als een boodschap erop zetten: deze site wordt nu gerenoveerd, het kost de beheerder veel werk en ook nog geld. Wij vragen dus nog even geduld van u, maar dan is er straks ook een volledig up-to-date en makkelijk toegankelijke site.

Nieuw bestuurslid

Ton Scheffel wil het wat kalmer aan gaan doen en zal daarom de functie van secretaris niet langer invullen. Wij zijn blij dat Jan Jacobs bereid is geweest tot het bestuur toe te treden en het secretariaat over te nemen. Jan zal zich in een volgend Bulletin aan u voorstellen.

Hartelijke groeten,

Het bestuur

RECTIFICATIE

In het decembernummer werd een bespreking gepubliceerd van het laatste boek van Dick Kampman 'Kritische beschouwingen over collaboratie. Stereotypering van de NSB'. Daarin vermeldde de schrijver van deze bespreking dat de auteur de term 'zelfstereotypering' gebruikt, vervolgens vroeg hij zich af of de term 'kind van "foute" ouders' al vanaf het begin van Herkenning in gebruik is geweest, sprak daarover een vermoeden uit, om de passage te beëindigen met de term die Kampmans voorkeur heeft. Door de constructie van deze passage heb ik de conclusie getrokken dat ook Kampman in zijn boek over de naamgeving KFO door de Werkgroep geschreven had. Dat is onjuist zoals uit onderstaande passage blijkt:

"Zoals in het voorwoord al vermeld ben ik zelf een 'kind van 'foute' ouders'. In de zin van de opvattingen van M. Fricker is hier al sprake van "epistemic injustice". Het betrof zelfgekozen en algemeen aanvaarde terminologie die expliciet tot doel had de kinderen van 'foute' ouders te onderscheiden van kinderen van niet foute ouders. De kinderen kunnen niet verantwoordelijk gesteld worden voor de activiteiten van hun ouders. Echter in de gekozen terminologie komt toch al een verbondenheid tot uitdrukking. Deze verbondenheid kan alleen maar begrepen worden in termen van een sociologische categorievorming en gemeenschappelijkheid, die binnen het naoorlogse maatschappelijke klimaat, kennelijk, mogelijk ongunstige stereotypering van de ouders overdroeg op de kinderen. Ik vat de terminologie 'kinderen van 'foute' ouders' op als onderscheidend en analytisch maar ook als zelfstereotyperend. In het algemeen zal ik in het navolgende spreken over kinderen van Nederlandse nationaal-socialisten".

Mijn verwijt aan Dick Kampman dat hij nagelaten heeft publicaties uit eigen kring inzake de term KFO te raadplegen, is dus onterecht.

Gonda Scheffel-Baars

Toespraak van Dick Woudenberg, de eerste voorzitter van Herkenning, op de jubileumbijeenkomst

Dick Woudenberg

In het begin, dus voor er van Herkenning ook maar enige sprake was, leefden wij nog in de schaduw van de oorlog. De jaren 50, 60 70 van de vorige eeuw. We leefden met vaste beelden, die weinig of geen nuance toelieten.

De Duitsers waren een bruto volk, dat om de 25 jaar oorlog maakte, de Nederlanders een vredelievend, conflictvermijdend volk, dat het liefst neutraliteit betrachtte. TOCH waagden die Duitsers het om Nederland zonder enige waarschuwing binnen te vallen en te bezetten.

Maar die Néderlanders, hoe vredelievend dan ook, gaven niet thuis. Als één man stond het Nederlandse volk, aanéengesloten tot één hecht blok. Een blok, dat zich vastberaden tegen de indringers verzette. Later ontstond het idee, het wáán-idee, - geen mens kan zich dat nu nog voorstellen – dat meer dan 90% van het Nederlandse volk in het verzet had gezeten. Ik heb dat toen geloofd en met mij veel anderen. En het heeft mijn schuldgevoel verhevigd.

Helaas kreeg de Duitse bezetter steun van een kleine groep Nederlanders die hoopte van de situatie te profiteren. Dat waren dus landverraders en collaborateurs, over het algemeen NSB'ers. Deze landverraders en collaborateurs dienden na de oorlog geëlimineerd te worden. In ieder geval moesten zij uit het openbare leven verwijderd worden. Zeker dienden zij streng gestraft te worden. De geliefde vorstin, die bekend stond om haar politiek inzicht en realiteitsbesef, had al eerder vanuit Engeland, via de radio laten weten, dat er voor landverraders, in het naoorlogse Nederland geen plaats meer was.

Dit was ongeveer het geldende zwart-wit-beeld, het goed/fout-denken, dat na de oorlog - in de schaduw van die oorlog - opgeld deed. De meeste Nederlanders herkenden zich in dit beeld en hielden het in stand. Ook al moest men soms in stilte het eigen beeld bijstellen om aan dit alibi te kunnen voldoen.

Bij alle plannen was over het hoofd gezien, dat die landverraders wellicht kinderen hadden. Dat betekende in de praktijk dat er met die kinderen dus ook geen rekening werd gehouden.

Dat zou misschien in de geschiedenis niet eens genoteerd zijn als die kinderen wellicht op één of andere manier waren opgegaan in de massa. Maar de groep was te groot om op te gaan in de massa en groeide ondanks alles door als peuter, kleuter, puber, adolescent, tenslotte tot volwassene. En dat gebeurde ongezien, onopgemerkt, in stilte, in eenzaamheid en geslotenheid, in isolement. Wél met de pijn van de verwaarloosde, een pijn, die steeds voelbaarder werd en in meer dan één geval traumatiseerde.

Opgroeien zonder enige bevestiging betekent opgroeien zonder gezond gevoel van eigenwaarde.

Hoe vaak heb ik later niet de zin gehoord: “Als ik maar lief en gediensdig was en me stilhield, dan mocht ik misschien een beetje meedoen, dan werd ik hopelijk geduld.”

Helaas liet ook de officiële hulpverlening het afweten. Niet eens door gebrek aan menslievendheid, maar door gebrek aan kennis, aan begrip en inlevingsvermogen. Het NSB-kind als item stond niet in de studieboeken. En daardoor bestónd het NSB-kind ook niet. Dit was de toestand in den beginne. Een schets in zwart-wit kleuren, ik geef het toe.

Eind 70-iger jaren ontstaan er aarzelend kleurnuances in dit meedogenloze zwart-wit-denken.

De journalist Scheer waagde het zelfs een paar artikelen aan het NSB-kind te wijden. De meesten van U kennen het begin-verhaal. Een roep om hulp. En een moedige daad van de journalist. De roep om hulp werd overgenomen door de radiopastor Alje Klamer. Een christen van de daad. Van de soort: “Ik heb mijn naaste

lief, want hij is net zo'n mens als ik zelf." Klamer verzamelt een paar mensen van formaat om zich heen. Hofman, gepromoveerd op het onderwerp "De Collaborateur", de charismatische Lelieveld, psycholoog, man van de praktijk En vooral Mario Montessori, de kleinzoon van Maria, die al veel ervaring had met slachtoffers van onderdrukking en geweld.

Mario Montessori, één van de zuiverste mensen die ik in mijn leven heb mogen ontmoeten. Náást deze specialisten, een paar mensen uit het veld, kinderen van NSB'ers dus. O.a. Gonda Scheffel, die al langer bekend was met Klamer, Duke Blaauwendraad, echtgenote van een collega-dominee en ik, die al wat had mogen assisteren in het radiopastoraat. Er wordt veel zakelijk vergaderd. Hoe NSB-kinderen een stem geven? Wat is de hulpvraag precies? Hoe brengen we de hulpvraag in kaart om die te kunnen doorgeven aan de afzijdige, passieve officiële hulpverlening? We hebben meer informatie nodig, zei Klamer. Het gevolg: een eerste, allereerste, bijeenkomst van lotgenoten in het Stiltecentrum te Utrecht.

Ook dit feit is de meesten van U welbekend. Daarom alleen dit. Er was uiteraard een vergaderagenda. Punt 1 luidde: "Ieder stelt zich EVEN voor met naam en reden van komst." Er waren 26 lotgenoten en een paar vrienden ter ondersteuning. Ieder een minuut. Dus punt 1 van de agenda zou ongeveer een half uur duren. In mijn gevoelsherinnering duurde het een dagdeel.

Nooit daarvoor en nooit meer daarna heb ik een emotionelere samenkomst meegemaakt. Eén uiting van verdriet, van wanhoop. Eén roep om hulp.

Van de agenda kwam weinig terecht. Maar aan het eind van de samenkomst tekende zich duidelijker af wat ons te doen stond.

De conclusie is bekend. Zo veel mogelijk goede geleide gespreksgroepen, zo mogelijk over het gehele land verdeeld. Telefonische bereikbaarheid en schriftelijke bereikbaarheid, Klamer had ervaring in gespreksgroepen en gaf ons een blauwdruk. Maar, wie durft zijn huis en adres ter beschikking te stellen? Die mensen en plekken werden gevonden, zij het na veel heen- en weer gepraat en belofte van steun. Maar ze kwamen en daar werd veel goed werk verricht.

Werk van heling, van troost, van stimulans, waardoor vaak moed ontstond om afscheid te nemen van afhankelijk en ondergeschikt gedrag. Moed om op eigen benen verder te gaan. En met opgeheven hoofd.

Een harde afspraak was, dat er bij iedere gespreksgroep een rapporteur zou zijn. De schriftelijke rapportages werden door Gonda verzameld en uitgewerkt. In de vorm van een duidelijk en overzichtelijk boekje dat bovendien de toets der wetenschappelijke kritiek ruim kon weerstaan. Dit boekje – "Kind van 'foute' ouders", later meestal "de brochure" genoemd - vond zijn weg naar lotgenoten, maar vooral naar plekken van hulpverlenende instanties. Ik vermoed dat het daar nog steeds wordt gebruikt.

Dit boekje was een MIJLPAAL, een tastbaar bewijs dat kinderen van 'foute' ouders inderdaad bestónden en dat DIT hun problematiek was.

De brochure heeft ogen geopend en begrip bewerkstelligd. Een eerste doelstelling van Herkenning was bereikt.

Telefonische bereikbaarheid, in de praktijk ongeveer de allerbelangrijkste ader van onze communicatie mogelijkheden. Eerst via het radiopastoraat. Daarna zo ongeveer via ieder bestuurslid tot dat in de praktijk niet vol te houden was en er een vast telefonisch informatienummer kwam. Zo gemakkelijk gezegd. Het vergde ZO veel van degene die de telefoon bemande, meestal bevrouwde.

Dagvullend werk. Zeker in die eerste tijd. Er waren dagen, dat die telefoon roodgloeiend stond. B.v. na 4/5 mei. Na een opvallend interview via pers of buis. Zelfs nu nog, zo wordt mij verteld is het een belangrijk deel van het werk. Als je alleen al de geschiedenis van onze telefoondienst kon schrijven, zou je een belangrijk inzicht krijgen in het werk van Herkenning.

En wat mij betreft, als iemand een standbeeld krijgt, dan graag de telefoondienst.

Een onverwacht gevolg van die bereikbaarheid was o.a. ook, dat mensen van buiten ons wisten te vinden. Bijvoorbeeld studenten die een scriptie over dit onderwerp wilden schrijven. Eerst een enkele, maar in de loop van de tijd steeds meer. Die scripties werden ons toegestuurd. Er móet nog ergens een hoge stapel scripties liggen. Radio, pers en later tv verzochten steeds vaker om een interview. Eerst durfde maar een enkele lotgenoot dit te doen, maar we hielpen elkaar. Indien gewenst ging er iemand van ons mee ter ondersteuning en voor opvang achteraf.

Na de eerste bijeenkomst in Utrecht op 12 december 1981 werden met enige on-regelmaat landelijke en regionale bijeenkomsten georganiseerd. We hadden ondertussen ervaring opgedaan. Eén zo'n ervaring was, dat de belevenissen van de lotgenoten – uiteraard – duidelijk bepaald waren door de leeftijd. We gingen ons meer op de leeftijd richten en maakten A. gespreksgroepen voor ouderen, vóór de oorlog geboren. B. een middengroep, ín de oorlog geboren. C. Een groep jongeren ná de oorlog geboren.

Een andere ervaring, dat het moest gaan om de AFhankelijke Kinderen Van, NIET om hen die zélf al verantwoordelijkheid hadden gedragen door eigen keuzes. Een peildatum werd 1928 als uiterste geboortedatum, dan was je in 1945 nog niet meerderjarig. Daar was wel wat tegenin te brengen. We hielden ons ook niet strikt aan dat jaar.

Een ander uitgangspunt werd duidelijk opnieuw vastgesteld en dat was: “Het gaat om ons, om onze generatie” en niet om de

beweegredenen van onze ouders. En daar was nog wel eens geharrewar over. Ik was bang en de anderen met mij voor het gevaar van standpuntbepaling en richtingenstrijd. Het ging om de KINDEREN-Van. Daar hadden we onze handen al vol aan. Ik ben blij, dat we daar op zachte toon voet bij stuk gehouden hebben. Door ons tot die doelstellingen te beperken, konden we die duidelijker vorm geven. Maar die ouders waren er wel. Meer dan eens legden zij een taaie vasthoudendheid aan de dag om met ons in contact te komen. We kregen brandbrieven, die met Heil of Houzee waren ondertekend. Het felle verwijt was, dat wij, de kinderen dus, verráád aan de ouders pleegden. Een ander soort ouders wilde ons uitleggen, hoe zij tot hun daden en overtuigingen waren gekomen. Het lukte doorgaans om die ouders te overtuigen dat het hier niet om de ouders ging, maar om ons en

dat wij ten EERSTE wilden overleven en ten twééde een eigen plek zochten en zo mogelijk zelfs een gerespectéerde plek in het Nederlandse maatschappelijk leven.

Kortom, wij, de kinderen zochten erkenning voor onze generatie. En dit betekende niet, dat wij de ouders niet respectéerden, dat wij hen niet lief hadden. In tegendeel.

Een hoogtepunt in de rij van samenkomsten was het weekend in het conferentieoord De Alerdinck. We bevinden ons dan alweer in maart 1983. Tachtig lotgenoten vertelden elkaar twee dagen lang over hun belevenissen. In mijn herinnering was het goed georganiseerd. Ieder bestuurslid steunde het andere om de zaak gesmeerd te laten verlopen. Ik wil in dit geval graag de naam Ruud Schouten noemen. De gemoederen liepen nog al eens hoog op. Ruud bleef de rustige rots in de branding, had een duidelijk rooster gemaakt en zorgde er voor dat dit vlekkeloos gevolgd werd.

Opvallend tijdens die conferentie was dat de groep jongeren zo volwassen met elkaar aan het werk was. Vanuit de groep werd een jonge man als hun spreekbuis naar voren geschoven. Een uitermate vriendelijke jongen, schijnbaar heel zachtmoedig, maar iemand, die tegelijkertijd heel beslist en zelfverzekerd overkwam. Hij

bleek bestuurlijke gaven te hebben, kennis van procedures en had door zijn werk relaties op hoger bestuurlijk niveau. Hij heette Hans Donkersloot. Hij zou mij een paar jaar later als voorzitter opvolgen. Ik mocht bevriend raken met die bijzondere jongen. Ik ben daar nog steeds trots op.

Een andere gebeurtenis tijdens dit weekend is ook al vaker verteld en

beschreven. Ik wil het nog één keer vertellen, omdat het zo kenmerkend was. Op een bepaald moment ontstond er in de voltallige groep een discussie, wát nu eigenlijk het doel van de conferentie was. De meningsverschillen waren hevig. O.a. dat wij niet zonder het historisch-politieke inzicht konden van hoe onze ouders enz..... Plotseling, ik weet niet meer hÓe het gebeurde, plotseling stond er een man in het midden, zoon van een verzetsman, die uit nieuwsgierigheid maar ook tot ondersteuning van een lotgenoot was meegekomen. Een tweede man ging tegenover hem staan. Het was een joodse man, die ook ter begeleiding was meegekomen. Een derde man, zoon van een NSB'er voegde zich bij de twee die daar al stonden. De drie mannen, drie zonen van wel zeer verschillende komaf, legden de armen om elkaars schouder, vormden zo een cirkel en bógen naar elkaar en bleven korte tijd in die houding staan. Iedere aanwezige wist van dat moment af, woordeloos, wat het doel van die conferentie was. En wellicht dat dat iets te maken had met...met wat het doel van het leven is?

Het aantal leden van de werkgroep groeide gestadig. In 1993 hadden zich ongeveer 3000 mensen gemeld.

De onderlinge communicatie verliep steeds gemakkelijker, niet in de laatste plaats door het verschijnen van een periodiek, het Bulletin genoemd. Mensen durfden hun levensverhaal op te schrijven, vaak in boekvorm. Schrijvers waren Rinus Rijke, die al voor de oprichting van Herkenning van zich had doen spreken, en o.a. Gonda Scheffel, Duke Blaauwendraad,

Martijn Lindt, Mieke de Bree en veel meer. Het Nederlands instituut voor Zorg en Welzijn doet in de persoon van Trees Vorst-Thijssen onderzoek naar de problematiek van kinderen van foute ouders en naar hun relatie met de hulpverlening.

Mensen van buiten bieden voor langere tijd hulp en steun aan. Ik denk aan Hans Sonneveldt, vanuit de officiële hulpverlening die zelfs bestuurswerk gaat doen, Tineke Wibaut, verzetsvrouw en slachtoffer van concentratiekampen, Ton Nelissen van Correlatie geeft bestuursondersteuning (uitgerekend van Correlatie, dat ons eerst met lede ogen bekeek.) e.a.

En weer een stéeds groeiende vraag van pers, radio en televisie. Stéeds meer lotgenoten durven met hun persoonlijk verhaal via die media naar buiten te treden.

In 1994 verlaat ik het bestuur. Ik ben dan de pensioengerechtigde leeftijd gepasseerd. Hans Donkersloot volgt mij op. De tijd van improvisatie, het doen wat voor je voeten komt, is voorbij. Hans brengt structuur en planning. Zo was het – in vogelvlucht – in het begin. Helaas kon ik in dit korte tijdsbestek niet alles en iedereen memoreren.

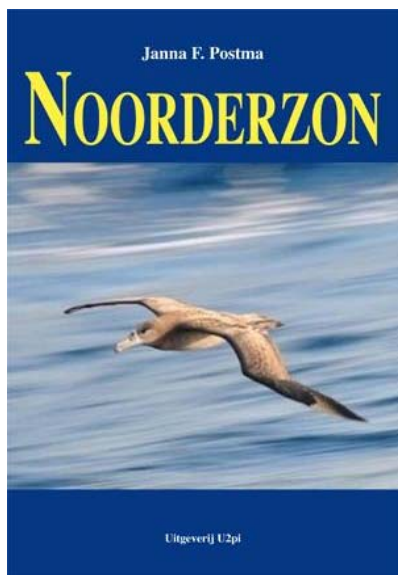
Terugblikkend: het was een enerverende tijd, een drukke tijd, maar een tijd waarop ik met dankbaarheid en ook met trots terugkijk. Ook wel met spijt om gemiste kansen.

Zoals gezegd: vooral de eerste jaren waren druk, soms bijna hectisch. Wij moesten een onbekend terrein in kaart brengen.

En maakten fouten.

De bestuursleden ontmoetten elkaar eigenlijk alleen in functie, zakelijk dus. Er was geen of nauwelijks tijd om eens persoonlijk met elkaar te praten. Een weekend op de hei met goede begeleiding, zoals dat nu bij managementteams gebruikelijk is, zou ons goed gedaan hebben. Ik heb daar waarschijnlijk communicatiefouten gemaakt, te weinig aandacht aan het afzonderlijke bestuurslid gegeven, te weinig mijn waardering laten blijken.

Gedane zaken nemen geen keer. Maar het spijt me wel.

Noorderzon

25 januari jl. was de officiële presentatie van het boek van Janna Postma – een van onze donateurs – in boekhandel van Stockum in Den Haag.

Noorderzon is het verhaal van een vrouw die als kind haar vader achterna gaat naar Paraguay. Vader was tijdens zijn detentie na de oorlog ontsnapt en gevlucht naar een Mennonieten nederzetting. Janna heeft haar eigen levensverhaal erin verwerkt, ongetwijfeld een bijzonder verhaal. In een volgend Bulletin zullen we er aandacht aan besteden.

Zoals de uitgever bij de presentatie zei: zulke verhalen hoor je niet vaak. Hij had tevoren geen idee dat er bij kinderen van foute ouders zoveel gebeurd was. In een nagesprek heb ik hem iets verteld over het Verhalenarchief, dat leek hem erg interessant.

Voor Janna was het van belang dat haar (klein)kinderen dit verhaal kenden, een emotie die goed invoelbaar is voor ons allemaal. Ze waardeerde het erg dat er naast haar familie ook een flink aantal mensen van Herkenning bij aanwezig waren.

Cuny Holthuis

Reactie van Dineke Swart op 'Dat nooit meer'

In zijn boek 'DAT nooit meer' heeft Chris van der Heijden een inventarisatie gemaakt hoe door de jaren heen in boeken en media teruggekeken is op de Bezetting. Hij vindt dat er fases te onderkennen zijn. Dát was ook de reden waarom ik het wilde doorbladeren. Ik was nooit van plan om het van begin tot eind te lezen, of te kopen. Ik hoopte via zijn verduidelijking van fases meer zicht erop te krijgen waaraan ik vanaf mijn 8-ste (1945) blootgesteld ben. Aan wat voor een verhaal, en de ontwikkeling daarin door de jaren heen. Dát is de context waarin ik mijn persoonlijke geschiedverhaal over o.a. het kwaad en schuld, heb gemaakt.

Al bladerend merk ik dat het moeilijk is de geschiedenis die hij schetst, tot de film terug te brengen die ik heb gezien en beleefd.

Er resoneert wel wat in me, als reactie op de brokjes die ik lees, maar dat is - voor de eerste 15 jaren - vooral zwaarigheid. En wat in zijn uiteenzetting over de daaropvolgende jaren speelt, het lijkt wel alsof ik veel daarvan niet of met veel pijn en moeite naar binnen heb laten komen. Ik bedenk me dat ik, toen de lawine van verhalen begin 60-er jaren op gang kwam, 23 jaar was. Ik was verhuisd van Leiden naar Groningen, met mijn (cum laude) kandidaatsexamen sociologie op zak. In Groningen ging ik verder met deze studie. Je zou toch verwachten dat ik als (aankomend) intellectueel me verdiept zou hebben in wat er in deze twee decennia aan verhalen geproduceerd is. Nee dus. Misschien - heel stout - interesseerden me al déze verhalen over goeden en fouten niet. MAAR ik wilde wel heel graag bij de linkse intellectuelen horen, die in die jaren het hoogste woord voerden. Hun zwart-wit schema heb ik toen wél volledig ingeslikt. De moeite met, de angst voor, en de afstand tot mijn vader (gestorven in 1967) gaf ik nu handen en voeten, lijkt me.

Vol verwachting trouwens las ik alleréerst hoofdstuk 30, 'Voorbij goed en fout? Professionele pogingen tot afstand van het heersend beeld.' Enige relativering van het

goed-fout schema verschijnt wel aan de horizon, maar veel minder dan ik graag wil.

De inhoudsopgave, vóór in het boek, is overzichtelijk en informatief. Het boek bestaat uit 4 delen. Het 1e deel betreft de jaren '44-'49. Het 2e deel gebeurtenissen, behandeld in de media en een enkel boek, gedurende de jaren '50-'60.

Deel 3, dán begint het opwindend te worden, betreft de jaren '61 - '80. En dan deel 4, hoe we niet meer van die oorlog afkomen.

Elk deel begint met een redelijk uitgebreide en informatieve inleiding van een paar pagina's. Het boek eindigt met een samenvatting en een epiloog.

Mij viel het makkelijk om uit de inhoudsopgave, naast de inleidingen van elk deel die ik las en de samenvatting die hoofdstukken te kiezen waarin ik iets van mijn gading dacht te vinden. Dat waren o.a. hoofdstuk 4 'Monddood', en de eerste hoofdstukken uit deel 3, tot we aan Lou de Jong komen. Dan haak ik af. Maar ik werd ook, lezend in dit deel, erg droevig. Wat een kloof scheidde mij van al die intellectuele voorbeeldfiguren en hun wereld, waar ik zo graag deel van had willen zijn.

Via het vaststellen van die kloof tussen mij en al die meningmakers, begin ik me ook te realiseren dat wat in dit boek behandeld wordt HUN VERHAAL is over de Bezetting. Het verhaal, over de bezetting en de "schuldigen", dat mij interesseert, is niet geschreven en kan dus ook niet meegenomen en becommentarieerd worden door Chr.v.d.H. Dat is eenzaam.

De manier waarop Chr.v.d.H. zijn overzicht schrijft, is journalistiek, sappig, kwajongensachtig. Een materie die mij altijd zwaar op de maag heeft gelegen, wordt daardoor lichter. Zijn overzicht is doorspekt met commentaar, b.v. door woordkeuze. Verrassend is ook het relatief onbekende

materiaal dat hij b.v. opgediept heeft uit kranten, en bronnen van het NIOD.

Tegelijk moet ik vaststellen dat de bronnen die hij gebruikt voornamelijk mainstream zijn. Het gaat steeds om de algemeen bekende verhalen in boeken en media. Daardoor realiseer ik me, dat wat ik vanaf eind jaren '70 ging lezen grotendeels uit andere hoeken kwam. In mijn boekenkast zie ik de volgende onderwerpen overheersen

- ..wat is nationaal-socialisme, zie b.v.
- .. De SS en Nederland, van dr. N.K.C in 't Veld
- .. Der Staat Hitlers, van Martin Broszat
- ..verhalen van nazaten, zie b.v.
- ..FOUT, van Boudewijn van Houten
- ..Meines Vaters Land, van Wibke Bruhns

Foute Nederlanders en hun kinderen, komen in twee hoofdstukken wat uitgebreider aan de orde. In hoofdstuk 4, 'Monddood' en in hoofdstuk 27, 'Het verhaal van de anderen'. Herinneringen aan en verwerking bij achtergestelde groepen en hun nazaten.

Op deze hoofdstukken wil ik wat dieper ingaan.

O.a. om te laten zien hoe de schrijver enerzijds de maatschappelijk gewenste afstand tot de schuldigen en hun nazaten behoudt, anderzijds toch relativeringen van het goed-fout schema geeft, die mij verheugen.

In hoofdstuk 4: de eerste zinnen van de schrijver over collaborateurs zetten hen direct in een negatieve hoek: ....*degenen die gedurende vijf jaar zoveel geschreven, gesproken en geschreeuwd hadden, zich bij het naderen van het einde in toenemende mate koest hielden. Als ze niet gevangengenomen werden, vluchtten ze, doken onder en deden, in volstrekte tegenstelling tot wat in voorgaande jaren hadden gedaan, hun uiterste best zo weinig mogelijk op te vallen. Zo gaat het in elke oorlog.....* (p.77). De schrijver vindt het normaal, voor elke oorlog, dat de verliezers zwijgen. Van belang vind ik ook het volgende: *de gewone NSB-er of alledaagse collaborateur..... is zelden onderwerp van onderzoek geweest. Gevolg hiervan is dat vijftien jaar na het einde van de oorlog een aantal vragen nog altijd open staat. De belangrijkste hiervan betreft het waarom:*

waarom kozen een paar honderdduizend Nederlanders in stilte of nadrukkelijk de kant van de nazi's? Nauwkeuriger: wat waren de belangrijkste door hen zelf hiervoor gegeven redenen? Idealisme, weersin tegen communisme, antisemitisme, irritatie over de actuele politiek, frustratie, sociale druk, toeval, broodwinning, of al deze factoren door elkaar en in een van geval tot geval verschillende combinatie? (p.83)

Onderzoek waar ik naar verlang, betreft -- activiteiten van NSB-ers, zoals b.v. mijn idealistische vader, gedurende de bezetting -- wat voor maatschappij-ordening stond deze mensen voor ogen -- in wat voor een fuik kwamen ze gedurende deze jaren terecht door hun keuze voor de verkeerde kant.

Ik wil een vraagstelling (meerdere!), materiaalverzameling en interpretatie die neutraal is, dus met weglating van allerlei negatieve oordelen. En ik wil een begripvolle, meelevende benadering van deze mensen, zelfs als ze mensen gedood hebben, zoals b.v. de vader van Ede Staal (Geef mie de nacht, Ede Staal, biografie, van Henk van Middelaar, 2004).

Om toch enig zicht te geven op wat we weten over meer bekende schuldigen, behandelt hij de veroordeling, en het dagboek, van Max Blokzijl uitgebreid. Ter inleiding merkt hij op: *In de maanden voor zijn dood schreef hij een uniek, zo goed als onbekend document. Die onbekendheid is veelzeggend voor de Nederlandse omgang met de foute sector. Anders dan in bijvoorbeeld Frankrijk en België immers werd zij tot diep in de twintigste eeuw zelden of nooit beluisterd, laat staan dat zij, zoals bij de zuiderburen, een rol speelde in de publieke opinie (p. 83/84).*

Aan de kinderen van foute ouders worden in hoofdstuk. 27 4 pagina's gewijd (633-637). De zwijgzaamheid van de ouders is, zegt de schrijver overgeslagen op de kinderen. Een korte geschiedenis van Herkening wordt gegeven. *Het gaat te ver, zegt de schrijver, te stellen dat zij als slachtoffer werden erkend. Daartoe waren ook maar weinigen bereid - en dat niet alleen vanwege de ouders, dat ook omdat er steeds meer kritiek op de slachtoffercultus kwam. (p. 636)*

Ik herken de zwijgzaamheid in mezelf. Alhoewel ik veel pogingen heb gedaan te spreken. Maar ik ben altijd bang een ander verhaal dan het gangbare te spreken, waar niemand naar wil luisteren. Terwijl ik toch zo verlang het eigen verhaal te kunnen vertellen, en te maken. Ik ben bang om mezelf te tonen.

“Dat nooit meer” in het Verzetsmuseum.

2 februari was er een bijeenkomst in het kader van de serie Helden en Schurken. Deze serie over WOII gaat nu al haar derde jaar in en wordt georganiseerd door het Historisch Nieuwsblad en het NIOD.

Chris van der Heijden mocht als eerste te gast zijn, hij werd over zijn nieuwe boek “Dat nooit meer” ondervraagd. Over de inhoud en de reacties daarop kunt u in dit Bulletin het nodige lezen.

Deze bijeenkomst was vooral informatief: waarom heeft hij dit boek geschreven? Waarover gaat het en wat zijn de conclusies? Er is nooit een goede analyse gemaakt van de periode na de oorlog en het beeld van de oorlog verandert regelmatig. CvdH onderscheidt vier perioden:

de jaren direct na de oorlog – het verzet geeft de toon aan en afrekening met fout.

De jaren vijftig – focus op wederopbouw, oorlog op de achtergrond.

De jaren zestig tot tachtig – oorlog als moreel kader met nadruk op goed en fout en veel aandacht voor de shoah en tenslotte de jaren negentig tot nu – normalisering.

Dit hele complex wilde hij in een goed leesbaar boek uitdragen door de ervaringen van mensen als uitgangspunt te nemen.

Er waren veel vragen vanuit het publiek over zijn werkwijze en de inhoud en helaas ook weer een vraag over zijn foute vader. Voor sommige mensen is de normalisering nog niet aangebroken!

Na alle ophef over de promotie en rancuneuze kritieken was dit een aardige en informatieve bijeenkomst.

Cuny Holthuis

Enkele reacties op 'Dat nooit meer'.

Hoewel Paul Scheffer in zijn commentaar in de Volkskrant van 29 oktober schreef dat dit nieuwe boek van Chris van der Heijden (VdH) wel niet zoveel reacties zou opleveren als bij zijn studie 'Grijs verleden', omdat het nu niet ging over hoe er naar de Tweede Wereldoorlog gekeken moet worden, maar over hoe er naar gekeken is, de heftige reacties bleven ook dit keer niet uit. Zelf merkt hij ook al op dat 'Grijs verleden' uiteraard blijft meespelen omdat het onderdeel geworden is van de publieke meningsvorming en daardoor zelf onderwerp van studie geworden is. Hij vindt dat Chris de verhouding tussen de beide boeken had moeten beschrijven, in voor- of nawoord, en niet zoals hij nu gedaan heeft, her en der in wat voetnoten.

Paul Scheffer

Scheffer vat de 'boodschap' van beide boeken zo samen: 'De centrale gedachte was dat het tweeluik 'onderdrukking en verzet', oftewel de zwart-wit duiding van de oorlogsjaren, plaats moest maken voor een veel complexer en completer beeld waarin alle grijstinten van aanpassing en doormodderen, van zelfbehoud en lafheid zichtbaar moesten worden.'

Andere commentatoren laten zich in geheel andere zin uit. Ewoud Kieft schreef in de NRC van 28 oktober: 'Feitelijk is dit het onderwerp waar het Van der Heijden in *Grijs verleden* ook al om te doen was: de manier waarop politici, journalisten, historici, schrijvers en filmmakers de herinnering aan de oorlog vormgaven om hun eigen morele en vaak ook politieke agenda kracht bij te zetten, een wirwar van belangen die uiteindelijk werd samengevat onder een overkoepelend motto: Dat nooit meer, de titel van het boek.' Verderop schrijft hij: '...maar wat hij eigenlijk wil bewijzen is iets heel anders:...'

Ik heb altijd grote moeite met mensen die beweren te weten wat een schrijver of onderzoeker 'feitelijk' of 'eigenlijk' bedoelt,

omdat zij zichzelf arrogant de kundigheid toedichten beter de motieven van degene die ze becommentariëren te kennen dan die persoon zelf. Daarbij vergeten deze mensen dat hun visie niet meer is en ook nooit meer kán zijn dan hun eigen interpretatie, die weliswaar afwijkt van wat in de studie betoogd wordt, maar ook niet meer dan een interpretatie is. Die, om het nu maar cru te zeggen, ook ingegeven is door een eigen morele of politieke agenda....

Dienke Hondius stelt in een artikel in De Groene Amsterdammer van 3 november dat met dit proefschrift 'ook de door VdH eerder in zijn boek *Grijs verleden* geponeerde omstreden relativiserende perspectief op de Tweede Wereldoorlog en de herinnering daaraan' promoveert. En verder schrijft ze: '*Dat nooit meer*, de titel van het lijvige proefschrift, verwijst natuurlijk naar de boodschap en oorlogsles: nooit meer oorlog, nooit meer fascisme, nooit meer Auschwitz. Maar het gaat VdH niet daar om, het gaat erom dat die verwijzing naar de Tweede Wereldoorlog en de Jodenvervolgning niet meer gebruikt moet worden om critici aan de kant te zetten.' Ze verwijt hem dat hij mensen die dat is overkomen als een nieuwe categorie oorlogsslachtoffers neerzet, n.l. slachtoffers van de nasleep van de oorlog. Dit verwijt is grof: VdH wil uiteraard geen nieuwe oorlog, of nieuw fascisme of een nieuw Auschwitz, stellen dat het hem daar níet om gaat is ongehoord.

Hans Renders verwijst in de Twentsche Courant van 1 november naar de woede die *Grijs verleden* in 2001 bij velen opriep en die nog steeds voortwoekert: 'Vorig jaar nog werd VdH door Evelien Gans, bijzonder hoogleraar hedendaags Jodendom, in De Groene Amsterdammer van 'secundair antisemitisme' beticht. Wat dat is, weet niemand, maar het klinkt niet gunstig.' (Dienke Hondius wijdt er in haar artikel een alinea aan).

Het is voor Renders duidelijk dat VdH zich – terecht - ergert aan de gemakkelijke oordelen over goed en fout in de oorlog en vooral aan diegenen die zich aansloten bij het 'verzet na de oorlog',

bij 'de borstkloppers die na de bevrijding net deden alsof de oorlog dankzij hen gewonnen was.' In zomer 1944 stonden er 16 namen op de ledenlijst van een verzetsgroep in Noord-Holland, op 5 mei 1945 waren het er ineens meer dan 100.

Jos Palm schrijft in het Historisch Nieuwsblad van november dat de verwijten die VdH gemaakt zijn na verschijning van *Grijs verleden*, n.l. dat als aanpassing aan de bezetter de regel was en verzet de uitzondering, verkeerd wat minder verkeerd was en dat hij zo zijn vader ont-schuldigde. Palm merkt op dat je er ook anders naar kunt kijken:

'Als we aannemen dat de auteur van dit boek evenmin als wie ook waarde vrij geschiedenis schrijft, kan het dan niet zijn dat hij als kind van een 'verliezer' iets toevoegt aan onze historische kennis?'

Palm ziet twee oorlogsgeschiedenissen naast elkaar staan: de ethische, moedgevende van Loe de Jong en de ontnuchterende, treurig stemmende van *Grijs verleden*. Palm ziet hoe VdH zich als het ware steeds afvraagt waarom zijn weergave het telkens weer moet afleggen tegen het morele verhaal over de oorlog. Hoe hij erachter wil komen waarom de oorlog niet 'normaal' wil worden, waar en wanneer de 'abnormalisering' is begonnen. Palm ziet in *Dat nooit meer* een zeer gedetailleerd onderzoek naar dit waarom, een encyclopedie van 'de oorlog na de oorlog'. 'Alles staat erin', zegt Palm. Weinig critici zeggen hem dat na!

De negatieve toon van Ewoud Kieft wordt in zijn artikel nergens losgelaten: 'Er zit allemaal niets nieuws bij en het toont allemaal niets aan. Het blijft bij suggestie, en daar is VdH een meester in.

' Weliswaar erkent hij dat selectiviteit niet te omzeilen valt, maar in *Dat nooit meer* gaat het veel verder dan dat, vindt hij. Hij verwijt VdH het manipuleren van bronnen, het wegmoffelen van feiten. Hij verwijt hem suggestieve retoriek en halve waarheden en vooral

Ewoud Kieft

verdachtmakingen aan het adres van Loe de Jong en speciaal VdH's verwijt dat De Jong de 'affaire Aantjes' om politieke redenen aanhangig maakte.

Als ik het tussenkopje van Kiefts artikel: Feiten versus verdachtmakingen lees, moet ik onwillekeurig gniffelen. Elke historicus weet dat het bij geschiedenis maar om weinig onomstotelijk vast te stellen feiten gaat en voor het overgrote deel om interpretaties. Duidelijk is dat Kieft meent te weten wat de feiten zijn en de arbeid van VdH ziet als verdachtmaking.

Maar wat is Kiefts artikel anders dan één grote en grove verdachtmaking van VdH's visie?

En dan lees ik bij Paul Scheffer: 'Met veel gevoel voor persoonlijke verhalen wordt niets minder dan een omvattende geschiedenis gegeven van de manier waarop de oorlog na de oorlog in de publieke beeldvorming is neergeslagen. Gewetensvol (mijn onderstreping GSB) gaat VdH alle hoofdrolspelers na – waarbij Loe de Jong, de rijks-geschiedschrijver van de oorlog, natuurlijk de sleutelfiguur is.' Gewetensvol – dat is andere koek dan Kiefts oordeel: verdachtmaking!

Scheffer verwijst naar de slotbeschouwing waarin VdH zich impliciet verweert tegen de verwijten die hem naar aanleiding van *Grijs verleden* zijn gemaakt: 'Nuancering, relativering, historisering of normalisering van de oorlogsgeschiedenis leidt niet tot bagatellisering of nivellering.' Weliswaar vindt Scheffer dat Chris de termen een beetje door elkaar gooit, het neemt niet weg dat hij achter VdH staat als deze in navolging van Tony Judt stelt dat de hervonden herinnering aan de dode Joden van Europa is uitgegroeid tot de definitie en garantie van een herstelde menselijkheid. Die garantie betwijfelt VdH, maar de beschavingsbreuk van Auschwitz is zeer zeker een ijkpunt.

Renders schrijft: 'Het is een beetje flauw om een boek te bekritisieren om wat er niet in staat.' Toch geeft hij twee voorbeelden die het betoog van VdH zouden hebben kunnen onderbouwen. Schrijvers die door de Eeraden tot een publicatieverbod veroordeeld waren en die zich op grond van politieke gronden aan de kant

gezet voelden, organiseerden zich in de Actie Rechtsherstel. Er verschenen ook twee zogenaamde 'ondergrondse' tijdschriften, Metro en Sic, die zich stoorden aan het morele gezag dat het voormalige verzet zichzelf toedichtte.

Paul Scheffer betreurt het dat VdH de invloed van de gebeurtenissen van de oorlog niet in verband heeft gebracht met het streven naar de Europese eenwording.

In een verenigd Europa kan geen oorlog meer gevoerd worden, 'de euro is de monetaire uitdrukking geworden van 'dat nooit meer'.

Dienke Hondius mist in deze studie een 'inhoudelijke historische analyse van wat er over de oorlog verscheen' (aan publicaties). Ze heeft kritiek op zijn voorstelling van zaken alsof in de visie op de oorlog het ene perspectief door het volgende werd verdrongen. Zij onderscheidt twee naast elkaar bestaande stromingen in de herinneringscultuur, een progressieve (in de universiteitssteden) en een conservatieve in nationale instituties en in de provincie. Ja, ja, Amsterdam en de rest van Nederland, zoals Parijs en het platteland! Ze vindt dat VdH had moeten beschrijven 'hoe de ontwikkeling van de geschiedschrijving en die van de herinneringscultuur samenhangen'. Nu is de herinneringscultuur haar studieveld en begin dit jaar publiceerde zij daarover *Oorlogsles*.. Als zij in dat boek die samenhang heeft laten zien, dan is het niet nodig dat Chris dat ook nog een keer zou hebben gedaan en als zij die samenhang in haar boek niet heeft laten zien, dan moet ze het aan Chris geuite verwijt tot zichzelf richten... Ze mist in VdH's boek het onderwerp van het verraden van Joodse onderduikers, noemt de studie die Ad van Liempt hier naar doet, maar vermeldt het boek *Vogelvrij* van Sytze van der Zee dat dit verraad tot onderwerp had niet. Ach, Sytze is natuurlijk ook een KFO, dus.

Ze schrijft dat sinds de zestiger jaren de geschiedschrijving over verzetsgroepen is gestagneerd en dat die nu weer wordt opgepakt. Zou dit niet al die jaren ook een taak van het NIOD hebben kunnen zijn? Ze constateert met wrevel een 'losse,

laatdunkende en banaliserende terminologie'. Heeft ze al eens gekeken naar de titel van haar boekbespreking n.l. Modderige mierenhoop?

Jos Palm is in zijn recensie positief over het boek, dat duidelijk maakt hoe het moraal-ridderlijke optreden van Loe de Jong in de media en diens goed-fout-epos een verbintenis aanging met de rechtlijnige kijk op de oorlog van links, verpersoonlijkt door

Jos Palm

Aad Nuis, waardoor de oorlog niet langer meer een historisch gebeuren was maar een ethisch leerzame gebeurtenis werd. Daarbij kwam dat de Shoah eindelijk als onderdeel van de oorlogsherinnering werd opgenomen en binnen 10 tot 20 jaar het beeld volledig zou gaan domineren. Palm waardeert het als een niet-geringe prestatie dat VdH de noodzakelijkheid van de onthistorisering van de oorlog in kaart heeft gebracht, dat 'de geschiedenis ver-Loe-de Jongd' moest worden omwille van de morele verwerking', waarna de verpletterende kennis van de Shoah de oorlog vanzelf in het politiek-ethische kader trok.

Een klein puntje van kritiek heeft Palm wel: als lezer krijg je het gevoel dat de auteur meer wil. Dat VdH (te) waarderend schrijft over de 'grijze' jaren vijftig en begin jaren zestig en op een lichtelijk afkerige wijze over de linkse generatie die zich een te gemakkelijk oordeel aanmat in de jaren zeventig. Over deze generatie schrijft Paul Scheffer echter dat het een verdienste van VdH is, dat hij 'het 'zwart-witte' gezichtspunt van deze generatie waartegen hij zich later heeft afgezet, toch invoelbaar weet te maken.'

Chris van der Heijden heeft na zijn promotie op 28 oktober tot half december een blog bijgehouden over de kritieken die over zijn boek *Dat nooit meer* verschenen zijn en waarop hij reageerde.

Er waren zo'n 30 punten van kritiek en op zijn weerlegging van de aangevoerde argumenten kreeg hij van 2 critici een reactie. Daaruit bleek dat van een redelijk debat geen sprake was. Hij schrijft op zijn blog:.... dat de grofheid

waarmee ik door sommigen bejegend ben meer zegt over *hun* dan mijn onvermogens.

Enkele punten van kritiek noemt hij met name: 'onderschrijft de stelling van Jeroen Brouwers', 'schilt appeltje met links' en 'ergert zich aan solidariteit met vervolgte Joden'. Van der Heijden stelt dat voor deze aantijgingen geen aanwijzingen in zijn boek te vinden zijn.

Bovendien zul je als je in een boek van 900 bladzijden gaat zitten bladeren altijd wel een keer een wat ongenueanceerde term vinden,

zoals Marja Schwegman, directeur van het NIOD, het woord 'opzadelen' vond.

Op zijn zogenoemde 'ergernis aan solidariteit met Joden' gaat hij wat uitgebreider in. Nergens heeft hij de Shoah gebagatelliseerd, de omvang en het karakter van die gebeurtenis rechtvaardigen de grote aandacht die er aan gegeven wordt. Wel kan hij zich goed vinden in de correctie die de historicus Kershaw heeft gemaakt op het door Goldhagen geschetste beeld van een Duits volk dat als geheel van harte meedeed aan Hitlers plannen en door moordlustigheid gekenmerkt werd. Kershaw ziet niet die algemene moordlust, al waren er zeker partijleden die daaraan leden.

Veel meer vindt hij onverschilligheid een kenmerk van het Duitse volk in de Nazitijd, waarbij Van der Heijden opmerkt dat die ook bij de Geallieerden duidelijk traceerbaar is.

Op zijn blog schrijft hij: 'De mij door met name mensen van en rond het NIOD gemaakte verwijten zijn zo gezocht en onhoudbaar dat de conclusie er m.i. maar één kan zijn [...]. Enkelen hebben bij het doorbladeren (want

Chris van der Heijden

meer kan het niet geweest zijn) van *Dat nooit meer* hun uiterste best gedaan iets te vinden dat hun vooroordeel bevestigde.' Hij noemt als pijnlijkste voorbeeld de boekbespreking van Dienne Hondius waarin de inhoud van het boek in het geheel niet voorkomt en die van Kieft en Havenaar als net iets minder slecht.

Welke vooroordelen zijn het? Ze hebben te maken met a. *Grijs verleden*, verschenen in 2001; b. Van der Heijdens vader; c. een punt dat uit de twee voorgaande voorkomt.

- a. *Grijs verleden* kwam onder vuur te liggen hoewel VdH een lijn voortzette die een nieuwe richting vertegenwoordigde na de dominante lijn van Loe de Jong. Dienne Hondius schreef over na-oorlogs antisemitisme, oorlogsgeschiedenissen van diverse steden gaven een veel genuanceerder beeld dan tot dan toe gebruikelijk was. Hij bracht diverse nieuwe gezichtspunten bij elkaar en nuanceerde de beide polen van het schema goed en fout. Dat ging sommigen te ver en het leek erop of hij de nationale eer had bezoedeld.
- b. De vader van Chris was 'fout' geweest en Chris had heel lang de gangbare vooroordelen over de 'fouten', net als de rest van Nederland. Zijn vader ging weg toen Chris 8 was en hij zag hem pas weer terug toen hij geschiedenis studeerde. In dat contact bleek dat zijn ideeën over 'fout' bijgesteld moesten worden, 'fout' en 'fout' was niet hetzelfde. Door zijn Spaanse vrouw, de situatie in Spanje waar op een veel vrijere manier met het verleden wordt omgegaan, de problemen van een buitenlands gezin in Nederland, Srebrenica en onthullingen zoals genoemd in a en het nationale poldermodel ('grijs') besloot hij *Grijs verleden* te schrijven. Vanaf de verschijning ervan hebben critici hem verweten dat hij zijn vader van schuld wilde vrijpleiten, en tien jaar lang heeft Chris geprobeerd duidelijk te maken dat zijn vaders politieke keuze wel een kleine rol heeft gespeeld, maar zeker niet De rol die velen willen zien.
- c. Een bepaalde visie of mening wordt door anderen herhaald, wordt daardoor krachtiger en hoe krachtiger het wordt, hoe meer mensen die visie of mening gaan delen (Daniel Boorstin). Het is een maatschappelijk mechanisme dat in onze door media (mede-)bepaalde samenleving aan kracht gewonnen heeft.

Het speelt zeker ook een rol in de polemieken rond de boeken van Chris. Mening en visies worden niet meer getoetst, en ook intellectuelen maken zich hier schuldig aan.

Chris is van mening dat een instituut als het NIOD in de eerste na-oorlogse jaren een functie had, maar:

'Geschiedschrijving hoort net zo pluriform te zijn als de samenleving. Is zij dat niet of behartigt het daarvoor bestemde instituut met publiek geld een belang of claimt het een monopolie, dan dient het te verdwijnen.'

Er spelen nog wat andere zaken. De rol van 'toeval' acht VdH groter dan zijn critici, zonder dat hij daardoor ontkent dat mensen keuzes maken en kunnen/moeten maken. Maar die keuzes zijn vaak minder rationeel en logisch dan men aanneemt, is zijn mening. Een ander punt is de kwestie die de voorganger van Loe de Jong als directeur van het RIOD, de vader van Job Cohen, bezighield, n.l. dat het logisch is dat sympathie uitgaat naar slachtoffers en helden, maar dat zij vanuit historiografisch perspectief op hetzelfde niveau staan als daders en meelopers. Hij meende dat er een probleem ontstaat als emotie in de geschiedschrijving de dienst gaat uitmaken, zoals dat toen op het RIOD gebeurde en dat was een van de redenen dat hij opstapte. VdH zit op de lijn van Cohen en ziet dat emotie op dit moment weer zeer bepalend is in het instituut.

Hij besluit zijn blog met het beeld van de vissenkommen. Hij zwemt in een andere kom

dan enkelen van zijn critici. Dezen zijn niet in staat om te zien dat er ook andere vissenkommen zijn van waar uit het perspectief wat anders is. Ze beginnen te zeggen dat het water in de vissenkom van Chris vies is, of dat hij geen vis is. Deze mensen zullen nooit erkennen dat er andere vissenkommen zijn, ze zullen nooit hun standpunten verlaten. Een debat is eenvoudig onmogelijk.

Hans Blom

Gelukkig zijn er anderen. Twee promotoren noemt Van der Heijden met name: Hans Blom en Ido de Haan. Met hen heeft hij vele gesprekken gevoerd, mede hierdoor heeft hij op tal van punten zijn boek aangepast. Zij zouden nooit bereid geweest zijn achter dit boek en deze promotie te gaan staan als hij met *dédain* over de Shoah of over Loe de Jong geschreven zou hebben, als het boek inderdaad zo was geweest als sommige critici beweren.

GSB

Seminar rond 'Dat nooit meer' op 30 november 2011 in de Hogeschool Utrecht

In het boek van Chris van der Heijden 'Dat nooit meer' wordt een aantal personen vele malen genoemd. Drie van hen werden uitgenodigd om op dit seminar hún verhaal van de oorlog te doen.

Allereerst kwam de voormalige CDA-politicus Aantjes aan het woord. Zijn 'affaire' in 1978 was wekenlang in het nieuws.

Wim Aantjes

Historicus Lou de Jong had een brief ontdekt waaruit bleek dat Wim Aantjes bij de SS had gezeten. Nederland stond op z'n kop. Toch was dit feit in een kleine kring allang bekend.

De brief in kwestie, zo legde Aantjes ons uit, was juist een brief waarin hij 'gezuiverd' werd, zodat hij eervol ontslag kon krijgen van de PTT die hem tijdens de oorlog, samen met twee andere vrijgezelle mannen aan de Duitse posterijen had 'uitgeleend'. Als hij geweigerd had zou er een getrouwde man in zijn plaats hebben moeten gaan. Hij bleef officieel in dienst bij de PTT en werd ook door die instantie betaald. Op een bepaald moment wilde hij naar Nederland terug; dat kon alleen als hij zich aanmeldde bij de Germaanse SS. Hij hoopte, eenmaal in het vaderland terug, bij een Gereformeerd gezin te kunnen onderduiken. Dat ging echter niet zomaar, hij belandde in Hoogeveen bij de Landstorm. Daar werd hij voor de keus gesteld: je bent een echte idealist en moet dienst doen, of je hebt de zaak geflest. Hij weigerde.

Na de oorlog heeft de PTT zijn gangen nagegaan; men zag geen reden om hem niet te zuiveren, daar hij geen verkeerde daden gedaan had.

Het is navrant dat juist die brief van zuivering meer dan 20 jaar later tot zijn val als politicus leidde.

In de tussenliggende jaren was de belangstelling voor de oorlog toegenomen, door de kwesties Menten en de Drie van Breda, waarbij vooral de emoties een zeer

grote rol gingen spelen. Om maar te zwijgen van de media die elk nieuwtje uitbuiten.

Aantjes begrijpt wel dat De Jong in zijn positie aanvankelijk dacht met iets geheel nieuws te komen, hij begrijpt ook dat hij weinig anders had kunnen doen dan de brief in de publiciteit te brengen. Overigens heeft De Jong enige tijd voor zijn overlijden erkend dat hij de zaak anders had moeten aanpakken, dat hem onzorgvuldigheid verweten kon worden. Aantjes ziet zijn eigen fout hierin liggen dat hij zich niet voldoende heeft gerealiseerd dat een bepaalde gebeurtenis in het leven van een politicus, welke gebeurtenis dan ook, later een rol kan gaan spelen als die bekend wordt en anderen er belang bij hebben om die te onthullen. Aan jonge politici heeft hij dan ook steeds de raad gegeven zich hiervan rekenschap te geven en niet een publieke rol op zich te nemen als er iets is dat anderen aanleiding zou kunnen verschaffen hem onderuit te halen. Aantjes en De Jong waren het wat de Navo en de neutronenbom betreft beslist niet met elkaar eens. Het jonge CDA was niet overal geliefd. Voor de rel waren zeker politieke motieven aanwezig.

Het is frappant hoeveel steunbetuigingen Aantjes in die tijd ontvangen heeft. Ze zijn keurig gearchiveerd, Chris van der Heijden heeft er inzage in gehad en was ervan onder de indruk. Zo blijft de tegenstelling bestaan tussen individuele geschiedenis en de 'grote' geschiedenis en tussen de publieke en de persoonlijke reacties op de openbaarmaking van de brief.

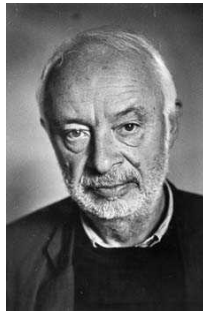
Aantjes heeft zijn eigen criteria voor zuiver handelen niet overtreden, de letters SS deden Nederland op tilt slaan zonder dat nauwkeurig werd gekeken hoe de persoonlijke omstandigheden waren geweest. En public werd met Aantjes de vloer aangeveegd, privé werd hij door zeer velen gesteund.

Van Henk Hofland heeft Chris, zoals hij ons vertelde, veel geleerd, ook zijn ietwat ironische stijl van schrijven. Hofland behoort tot de 'oorlogsgeneratie' van jongeren, die in 1940 aan het begin van hun puberteit stonden en aan het eind een jaar of 16, 17 waren. Die jaren zijn in elk mensenleven heel erg vormend.

Hofland groeide op in een gezin waarin aandacht was voor wat er zich in de buitenwereld afspeelde. Zo werd hij als jongen zich bewust van een sfeer, een spanning die uitmondde in de oorlog. Op de kaart werden de militaire vorderingen van de verschillende legers bijgehouden. De herinneringen aan het bombardement op Rotterdam en aan de Hongerwinter hebben zijn leven sterk beïnvloed. Aanvankelijk was er na de capitulatie veel aan gedaan om het normale leven weer door te laten gaan, maar in najaar 1944 raakte het leven steeds meer ontwricht. In zijn eigen omgeving had Hofland te maken met acties van zowel de bezetters als van het verzet.

In 1974 achtte hij de tijd gekomen om het beeld dat zijn generatie van de oorlog had naar buiten te brengen. De serie 'De Bezetting' trok veel kijkers. Daarin werd de oorlog als het ware van bovenaf bekeken. In de Franse film 'Le chagrin et la pitié' ging het om een beeld van onderaf.

En dat was ook Hoflands optiek. Hij wilde een dwarsdoorsnede geven van het Nederlandse

Henk Hofland

volk, het moest niet alleen over verzetslui gaan maar ook over SS'ers.

Voor zijn generatie vormde de oorlog niet die breuk die het voor de volwassenen was. Zijn generatie zag hoeveel continuïteit er was tussen het Nederland voor 1940 en na 1945. Zij beseften zelf die breuk te vertegenwoordigen.

Terugkijkend op die tijd constateert Hofland dat er veel in de samenleving is veranderd. 'De oorlog is afgelopen' kopte Vrij Nederland in een interview met hem begin dit jaar. Hofland wil er mee zeggen: het kompas dat ons in de zeventiger en tachtiger jaren de weg wees wat de oorlog betreft kan nu niet meer gehanteerd worden. De verzuilde maatschappij waarin klassenverschillen nog steeds een rol speelden is verdwenen en in de huidige maatschappij waarin allen consument geworden zijn, zijn de verschillen vervaagd. Tenslotte kreeg voormalig hoogleraar en directeur van het NIOD Hans Blom het woord. Hij had zich bij afstuderen en vervolg-onderzoeken vooral met de dertiger jaren en het verschijnsel verzuiling bezig gehouden. Voor een Brits-Nederlands congres schreef hij in 1977 een artikel over

continuïteit in de geschiedenis. Naast positieve reacties ontving hij ook negatieve. Met name in de gelederen van de PVDA was men niet blij met zijn visie dat van echte vernieuwing na 1945 geen sprake was geweest. Blom vindt dat de breuk veel minder bij de oorlogsjaren ligt dan in de zestiger jaren toen de welvaart gemeengoed werd. Zelfs de Eerste Wereldoorlog, hoewel aan Nederland voorbijgegaan, was veel meer een breuk dan de Tweede, vindt Blom, doordat er algemeen kiesrecht kwam, de sociale wetten gerealiseerd werden en de onderwijskwestie werd opgelost. Toen hij in 1983 zijn oratie voorbereidde had hij over de onderwerpen waarmee hij zich al bezig hield kunnen spreken, maar elke nieuwe hoogleraar wil wel iets 'leuks', iets 'opzienbarends' doen. En zo werd het 'In de ban van goed en fout?' De oratie werd gezien als aanval op Lou de Jong, wat zeker de bedoeling niet was. Wel was De Jong de exponent van een bepaalde vorm van geschiedschrijving en die vorm werd door Blom gekritiseerd.

In die tijd speelde in de wereld van de historici de kwestie van de wetenschappelijkheid en de objectiviteit in geschiedschrijving. Partijdigheid werd afgewezen hoewel men zich ervan bewust was dat strikte objectiviteit bij geschiedschrijving onmogelijk is. Vreemd was dus dat bij de geschiedschrijving over de oorlog die partijdigheid juist werd toegejuicht.

Blom bepleitte een striktere wetenschappelijke benadering. Daarnaast bepleitte hij internationalisering van de bestudering van WOII, en vroeg hij aandacht voor het door de historicus Kossman gelanceerde concept van accommodatie.

Bij zijn afscheidsrede in 2007 leek hij zijn standpunt van 1983 wat te nuanceren. Blom bleef deze middag er op hameren dat we ons bij geschiedenisstudie er bewust van moeten zijn dat er altijd sprake is van dynamiek, samenlevingen veranderen, verhoudingen worden sterker of zwakker. Morele beschouwingen hoeven bij geschiedschrijving niet achterwege te blijven als men de gebeurtenissen en situaties maar meet met de maatstaven van de moraal van dát tijdperk en niet met de maatstaven van nú. En vooral: zo'n particuliere morele mening mag hooguit als toegift gegeven worden en mag niet de gehele studie overschaduw.

GSB.

SCHRIJVEN OVER JE NAASTEN

Tanny Dobbelaar schreef in het blad 'Schrijven' van oktober 2011 een interessant artikel over de vraag: waarom zou je een verhaal over je familie schrijven? Zij heeft over dit onderwerp ook een boek geschreven: 'De kunst van het schrijven over je naasten' uitg. Ambo, Amsterdam, ISBN 9789026323874

In haar artikel vertelt Tanny dat ze met dit onderwerp geconfronteerd werd toen ze van onderzoekster Tessel Pollman de vraag kreeg of de Dobbelaar die deel uitmaakte van de lijfwacht van Mussert misschien familie van haar was en of ze eventueel nadere informatie over hem zou kunnen geven.

Nog voor ze de bijlage bij het mailtje geopend had, realiseerde ze zich dat haar hier een mogelijke verklaring aangereikt werd voor het feit dat haar vader zich maar zo weinig van de oorlog herinnerde. Hij wist weinig meer dan de bommenwerpers die Antwerpen bombardeerden en die hij uit de verte had gezien.

Tanny Dobbelaar

De bijlage bevatte enkele feiten over Wilhelm Dietrich Paul Dobbelaar, geboren op 17 augustus 1904 in Duitsland, in 1937 naar Nederland gekomen, enige tijd later directeur van een tehuis voor Onbehuisden, waar hij zich over de financiën ontfermde en de zwervers, daklozen en 'a-socialen' die aan zijn zorg waren toevertrouwd op gehaaide wijze uitplunderde. Na de oorlog werd hij veroordeeld tot een detentie van 4 jaar en 4 maanden.

Tanny Dobbelaar liet onderzoekster Pollman weten dat deze man geen familie was, omdat de Dobbelaars al eeuwenlang in Zeeland hadden gewoond en pas na de Tweede Wereldoorlog over Nederland verspreid waren. Mocht er ooit een Dobbelaar naar Duitsland zijn gegaan, dan zou die ongetwijfeld zijn naam verduitsst hebben, tot Von Dobbelaar, of zoiets.

Deze correspondentie over een vermoedelijk familielid die toch geen familie bleek te zijn, wilde Tanny gebruiken voor haar artikel over het schrijven van een familieverhaal en voor alle zekerheid verifieerde ze even de gegevens op het internet stamboomregister van de Dobbelaars. Tot haar verbazing en verbijstering zag ze dat daarin een zekere Wilhelm Dietrich Paul Dobbelaar voorkomt, geboren op 17 augustus 1904 in Bochelt, België. Ging het om dezelfde persoon? Want uit de vage gegevens die de veroordeling van de in Duitsland afkomstige Dobbelaar blijkt dat hij in het Duitse Bochelt geboren was.

Het uitpluizen van stambomen en geschiedenissen in archieven en kerkregisters en particuliere verzamelingen is een tijdrovend karwei. Toch houden veel mensen zich hiermee bezig en Tanny is hevig geïnteresseerd in het waarom.

Waarom is het voor een modern mens belangrijk iets van zijn familiegeschiedenis te weten?

In het oude Rome leverde het bezit van een belangrijke familiestamboom enorm veel prestige op. Romeinen ontleenden er veel zelfvertrouwen aan.

Maar in de 21ste eeuw zijn we ons er diep van bewust dat het op onze eigen daden aankomt, je wordt aangesproken op wat je zelf presteert. De familiegeschiedenis speelt een kleinere rol, omdat je er geen prestige of wat dan ook aan ontlenen kan. Toch?

Maar Tanny Dobbelaar constateerde met verbazing een 'heftige kramp, [die ik voelde] door de suggestie dat mijn familie misschien wel fout was in de oorlog. Even verbaasd was ik over de opluchting die ik ervoer toen die suggestie onwaar bleek. Vanwaar die emoties? Wat hebben de daden en wandaden van volslagen vreemden nu te maken met mij? Kennelijk heeft de geschiedenis van mijn bloedverwanten een relatie met mijn zelfbeeld, mijn identiteit. En ook al heb ik al die jaren weinig aandacht aan mijn familiegeschiedenis besteed, die relatie kan ik moeilijk ontkennen: hij is.'

'In mijn boek "Familieverhalen" verklaar ik de oplevende zoektocht naar familie verhalen onder meer als een kritiek op het ideaal van de

vrijzwevende burger. De gemiddelde westerling is niet alleen een individualist die zijn verlangen naar de nieuwe iPhone5 met miljoenen anderen deelt. Die nu eens dit verlangt en dan weer dat. Mensen ervaren in hun leven ook een continuïteit, die eigenlijk vooral in het familieleven zichtbaar wordt. Juist familiebanden plaatsen je in een wereld die groter, ouder en rijker is dan je atomaire zelf. Een moderne manier om die familiebanden aan te halen, een manier die past bij een bevolking met een hoog opleidingsniveau, is het schrijven van een familieverhaal.'

Tanny vroeg zich af of de behoefte het familieverhaal op te schrijven zich ook voordeed in die families waarin narigheden voorvielen: oorlog, geweld, verwaarlozing, ziekte, misdaad. Ze ontdekte dat ook die verhalen worden vastgelegd en misschien speelt het begrip 'loyaliteit' daarbij een grote rol. Zij noemt als voorbeeld het verhaal van Henk Bregman die bij toeval ontdekte dat veel familieleden op de een of andere manier verbonden waren met de NSB of aan het Oostfront gestreden hadden.

Ze zegt: 'Wat je in zijn boek zo goed ziet, is zijn drang om een vergeten en veracht deel van de familie weer binnenboord te halen:

niet om hun daden te rechtvaardigen, wel om hun bestaan als mens en als familie te erkennen.'

De kinderen van de z.g.'foute' kant in de familie waren heel blij met het boek, die van de z.g. 'goede' kant veel minder.

Ze schrijft: 'Interessant is dat Bregman zich

uiteindelijk ook identificeert met zijn familie. Op een gegeven moment schrijft hij: 'Wij waren betrokken bij de Velser Affaire', wij. Dat was op een moment dat hijzelf nog niet geboren was. Zo'n zin laat zien hoe nabij deze familieleden hem zijn. Hij wil ze zien als mensen die bij zijn familie behoren: voor monsters is geen plaats. Loyaliteit is hier het sleutelwoord: familieleden willen soms zwijgen uit loyaliteit met de verzwegenen, omdat ze de vuile was graag binnenhouden; ze willen soms, zoals bij Bregman, spreken uit loyaliteit met de verzwegenen, opdat ze eindelijk een stem krijgen.'

Sommige familie verhalen willen vooral 'gezellig' zijn, zelfs als er iets ingrijpends gebeurd is. Uit loyaliteit wordt er niet over gepraat, maar hoe zit het met de kwaliteit van zo'n loyaliteit? Sommigen zullen liever fictie schrijven over nare gebeurtenissen in de familie, menig groot schrijver heeft zich op die manier 'uit de ellende geschreven'. Maar voor wie de 'waarheid' van zijn familie zoekt en zo iets wil vinden van zijn of haar eigen waarheid,

die moet het familieverhaal onder ogen zien met alle goede maar ook met alle minder goede aspecten.

Wie een familieverhaal aan het papier wil toevertrouwen moet kijk hebben op de motieven die hem of haar drijven en wat hij of zij ermee wil. En soms geeft een contact van buitenaf, zoals bij Tanny Dobbelaar, je het duwtje om over dit thema na te denken en er iets mee te gaan doen. Of niet.

GSB

Het leven in een interneringskamp

Nog heel beperkt is de literatuur die gaat over internerings- en bewaringskampen voor politieke gevangenen in Nederland. We kennen de publiëksuitgave over het kamp Westerbork van Abuys en Kortholt van 2010, in wezen een bloemlezing van gesprekken met gevangenen, personeel en anderen. Die moet nog gevolgd worden door een wetenschappelijke uitgave van Kortholt, maar daarvoor is nog onvoldoende geld.

Al vanaf 1997 kennen we *Het verslag van mijn internering* van F.J. Harterink, gebaseerd op uit het kamp gesmokkelde dagboekfragmenten. Het is een door Johan Frieswijk goed geannoteerde uitgave, met een voorwoord van prof. Peter Romijn. Dit is dus een ooggetuigenverslag.

Sinds oktober 2011 is er een studie van historicus en AD-journalist Richard Hoving uit Amersfoort. Ik laat de bibliografische gegevens hier volgen:

Hoving, Richard, *Het "foute" kamp, De geschiedenis van het Amersfoortse interneringskamp Laan 1914 (1945 – 1946).*

Donker, Rotterdam, 167 blz. en als ik goed tel 54 afbeeldingen, pocketuitgave in de serie Document van de uitgever. ISBN 978 90 6100 651 0. Prijs € 24,50.

Bij mijn weten is dit de eerste echte monografie van een naoorlogs interneringskamp. Hoving schreef die omdat hij enkele jaren terug een ongewone reactie kreeg op een artikel van zijn hand, gewijd aan het interneringskamp Laan 1914 van na de oorlog. Hij ontving namelijk een humoristische aquarel, een beeldverhaal over het kampleven, gemaakt door een vrouwelijke gevangene. Die

toont 23 kleine fragmenten die aspecten van het leven in het kamp behandelen. Genoeglijke en ongenoeglijke.

Hoving dook de archieven in, landelijk en regionaal, vond persoonlijke archieven en interviews met betrokkenen: ex-gevangenen, kampleiding en personeel. En hij vond verrassend veel. Kon ook met nog levenden over het kamp praten. Maar constateerde dat oud geïnterneerden nauwelijks willen praten. Schaamte, gêne, angst om niet serieus te worden genomen? Zeg het maar. Wij kinderen kennen die gevoelens maar al te goed. Jammer dat een stuk geschiedschrijving dan maar moeizaam boven water komt.

De auteur beschrijft de eerste arrestaties in Amersfoort, het vol raken met arrestanten van het politiebureau in de Molenstraat en het oude politiebureau aan de Utrechtsestraat; van iets later zijn noodkampen in de Markthal aan de Breestraat en de rijwiel- en autohandel Pon aan Arnhemseweg 2. Daarna volgt het definitieve kamp Laan 1914.

Het geschetste beeld van de internering in eerste fase is dat van improvisatie. Onze overheid in Londen had het een en ander georganiseerd en mensen in Nederland moesten het uitvoeren. Wie die groepen waren is inmiddels goed bekend, zeker in kringen van familie van de politieke gevangenen. Schijnbaar uit het niets opduikende arrestatiegroepen van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten gingen met de Algemene Machtiging van de nieuwe eigen overheid op stap, gewapend met vooral door de geallieerde gedropte wapens als stenguns (een type machinepistool) en handvuurwapens. De NBS werd nog net op tijd door de regering in ballingschap tot militaire organisatie verklaard. Voor het zuiden inderdaad net op tijd, anders hadden de Duitse militaire autoriteiten ze als niet-officiële strijders moeten zien. BS-personeel ging op jacht naar nog voortvluchtige NSB-mensen en zo kregen mijn nog niet geïnterneerde moeder, mijn zussen en ik in Nieuwe Pekela bezoek van zo'n groep. Tamelijk intimiderend voor mijn lieve moeder en ons kinders van 7 tot 15 jaar. Ik van 15 werd gehoord, een stengun op mijn borst gericht. Later hoorde ik dat dit soort wapentuig

onbetrouwbaar was doordat het soms ongewild afging ...

Terug naar ons boek. Ik laat wat titels van hoofdstukken passeren. Dat met nummer 5 gaat over Duitse toestanden waarmee o.a. grove behandeling van terugkerende krijgsgevangenen van b.v. het Oostfront werden bedoeld.

6 en 7 gaan over *Orde en Tucht* alsmede *Het kampleven* dat ook later aan de orde komt. Genoemd worden de briefjes smokkelende Vlaamse geïnterneerde Jef Hinderdael (een mooie bron), de dood van gedetineerde Charles Lommen. Ik volsta met de overige titels: *Kamppersoneel* ("Niet alleen maar plurken" Op de Vlucht, De beeldhouwer van Mussert), *Tusschen leven en dood* (Kamptoestanden, "Doodgehongerd"), *Kampleven (II)* (Ontwikkeling en Ontspanning, De dominee en de pater, Bezoek en brieven), *Het vrouwenkamp* (Het liefje en de moeder, Van oorlogsweduwe tot kampcommandante, 'Veel werken is de beste remedie'), *"We moeten uit den chaos"* (Vrijlating 'lichte gevallen', Naar Nieuw-Milligen), *Het 'foute'kamp* (Een vergeten kamp). Het boek wordt afgerond met twee bijlagen, een 5 bladzijden lang gedicht voor de Kommandant met wensen van de geïnterneerde literator Jef Hinderdael en een gedicht voor iemands vroegere verre Poolse geliefde. Zal wel niet aangekomen zijn bij de aangesprokene. Het boek sluit af met Bronnen en literatuur en met een Personenregister van goed twee bladzijden.

Ik heb met auteur Hoving gecorrespondeerd over enkele zaken die me opgevallen zijn in zijn publicatie. Mij interesseert uiteraard het lot van de kinderen van geïnterneerden Hij schrijft op blz. 132 dat er een onbekend aantal baby's en 80 kinderen van 5 jaar en ouder in het kamp verblijven. Hoving schrijft mij dat dit berust op een rapportage van een inspectie door de Vliegende Brigades die er door de overheid op uit gestuurd werden om kampmisstanden op te sporen. Dit bericht dateert van augustus 1945. Een tweede vermelding is al op bladzijde 60 te vinden. Daar wordt gemeld dat er 70 jongens onder de 15 in het kamp zijn. Over meisjes wordt hier niet gesproken. Deze notatie berust op een

bericht uit 1946 van mevrouw Overeem, vertegenwoordigster van het Nederlandse Rode Kruis. Uit deze gegevens valt af te leiden dat ongeveer twee procent van de kampbevolking van ca. 4000 uit kinderen bestond.

De auteur gebruikt in zijn gewaardeerde boek op diverse plaatsen de term "landverrader". Ik heb hem laten weten dat ik daar niet gelukkig mee ben. Reden: in juridische zin was de massa van de politieke gevangenen dat **niet** blijkens de uitkomsten van de Bijzondere Rechtspleging, maar in de volkstaal van die tijd lag het woord in ieders mond bestorven. Wat dit woord betreft lopen volksopvatting en juridisch bewijs dus niet parallel. De directie van Herinneringscentrum Westerbork had op één van de informatieborden dit woord ook gebruikt en bevestigde aan Henk Eefting dat die term niet klopt.

Al met al vind ik dat Richard Hoving een interessant stuk informatie op papier heeft gezet waarvoor belangstelling zal bestaan onder velen uit de Werkgroep Herkenning met interneringsherinneringen uit het oosten van de provincie Utrecht.

Gerrit Bothof, historisch onderzoeker

Jo Boer, provinciaal inspectrice van de door het Militair Gezag geregelde opvang voor kinderen van NSB'ers, schreef in Vrij Nederland in augustus 1945:

"Midden in de wijde vlakte van het Drentse land ligt als een donkere vlek het barakkencomplex dat in zijn treurige vervallenheid naargeestige herinneringen oproept aan alles wat in de bezettingstijd met het begrip 'kamp' verbonden was. Concentratiekampen zijn er sinds de bevrijding niet meer, maar nu hebben we als na-oorlogs verschijnsel...het kinderkamp! In deze sombere omgeving leven nu al maanden lang honderd kinderen uit alle delen van Nederland, die het kostbaarste wat een kind kan bezitten, verloren hebben: hun vader en moeder, het eigen thuis."

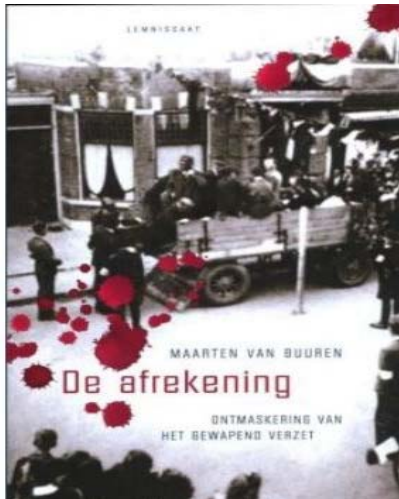
De wraak op een voormalige NSB'er en de kinderen van de rekening

In oktober 2011 verscheen een opmerkelijk boek van de hand van een zoon van een deelnemer aan het gewapend verzet in het Westland. De auteur is hoogleraar Frans en hoorde, geboren na de oorlog, van de dramatische dood van een NSB-lid uit Maassluis. Ik laat hier eerst de bibliografische gegevens van zijn boek volgen:

Maarten van Buuren. *De afrekening, ontmaskering van het gewapend verzet* 310 blz., met 10 deels nooit eerder gepubliceerde foto's van de bevrijding. Uitg. Lemniscaat, Rotterdam, 2011.

ISBN 978 90 477 0411 9. Paperback.

Gedrukt op goed papier in een prettig leesbare boekletter gezet. Prijs € 19,50.

Van Buuren begint *De Afrekening* met een gebeurtenis van 7 mei 1945. Lein Francke, een gevangen genomen NSB'er, sterft na een verhoor door leden van het gewapend verzet. Van Buuren zocht de zaak tot op de bodem uit. De hoofddader bleek niemand minder dan de commandant van het gewapend verzet in het Westland, Piet Doelman.

Francke had volgens de regels nooit verhoord, laat staan mishandeld mogen worden door een lid van het verzet. Francke was een politieke gevangene, wiens veiligheid diende te worden gegarandeerd door de Politieke Opsporingsdienst. Het hoofd van die Dienst ter plaatse was Gerrit Wagner, later directeur van Koninklijke Shell. Hij was aanwezig op het Maassluisse hoofdkwartier van de BS toen Doelman met adjudanten daar zijn opwachting

maakte. Wagner had nooit mogen toestaan dat Francke op last van Doelman vanuit het interneringskamp naar het hoofdkwartier werd gehaald. Hij had nooit mogen toestaan dat Doelman Francke verhoorde en mishandelde. Piet Doelman maakte zich schuldig aan een ernstig misdrijf. Gerrit Wagner hielp Doelman om de zaak in de doofpot te stoppen.

Van Buuren heeft het incident nauwkeurig gereconstrueerd aan de hand van documenten die hij in een zestal archieven heeft opgespoord. Hij staft zijn bevindingen op een wat ongebruikelijke, maar daardoor extra overtuigende manier. Lezers van zijn boek kunnen die doodslag ongeloofwaardig vinden omdat zij leven met het geijkte beeld van verzetslieden die zich opofferden ter wille van de slachtoffers van de bezetting. Maar kinderen van NSB'ers die na de oorlog gevangen werden gezet, en de historici die zich verdiept hebben in de feitelijke gang van zaken, weten wel beter: er was met het gewapend verzet het een en ander mis. Het kreeg in de naoorlogse opinievorming de status van een integer en sereen geheel. Het was immers onbesproken wat intentie en uitvoering betreft? Die positionering had meteen na de oorlog een functie. De gekrenkte nationale gevoelens moesten worden opgekrikt want zoveel hadden we in bezet gebied niet bijgedragen aan het verslaan van de wrede bezetter. Maar de werkelijkheid toont aan dat verzetsdeelnemers toch gewoon mensen waren, ook met zonden, groot en klein. Het is hoog tijd dat het eenzijdige beeld wordt genuanceerd.

In hoofdstuk 14, getiteld *De mythe van het gewapend verzet*, geeft Van Buuren zijn visie op het gewapend verzet. Standaardwerken als *Het grote gebod* en Lou de Jong's *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* suggereren dat het gewapend verzet door de Stichting Landelijke Hulp aan Onderduikers (LO) in het leven werd geroepen. De onderduikers hadden behoefte aan zaken (persoonsbewijzen, distributiebonnen, voedsel) die soms alleen gewapender-hand bemachtigd konden worden, zo luidt het verhaal. Daartoe werden de Landelijke Knokploegen (LKP) in het leven geroepen. Maar dat verhaal klopt volgens Van

Buuren niet. De Knokploegen bestonden al voordat de LO aandrong op een landelijke bundeling van Knokploegen. Deze concentratie is nooit goed van de grond gekomen. Daarvoor was er teveel onderlinge concurrentie, daarvoor week het doel van de afzonderlijke Knokploegen te zeer af van de door de LO gewenste doelstelling. De Knokploeg van Piet Doelman pleegde overvallen in het belang van Knokploeg Doelman, niet in het belang van het landelijk netwerk van onderduikers (LO). Doelman wilde niets te maken hebben met de LO. De handelwijze van Knokploeg Doelman staat niet geïsoleerd. Uit de beschikbare gegevens over andere Knokploegen blijkt dat deze op vergelijkbare wijze te werk gingen. Aldus de visie van Van Buuren en die wordt niet gedeeld door vrienden en nazaten van Piet Doelman die vinden dat Doelman wel schuldig aan doodslag was maar verder zuiver.

Binnenlandse Strijdkrachten tijdens en na de oorlog

Op 5 september 1944 werden door de Nederlandse regering in ballingschap de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (BS, ook NBS) opgericht met de bedoeling om aan de leden van het gewapend verzet, die tot op dat moment opereerden als onwettige strijders, dus franc-tireurs, een militaire status te verlenen. En ze daarmee volgens de krijgswetten te beschermen tegen de vijand. Ter zijde: de BS heeft niet lang bestaan, slechts elf maanden, tot 8 augustus 1945. Het oprichtingsbesluit was ook nuttig om deze vrijbuiters in het gareel te krijgen. Na de bevrijding werden onder meer de Knokploegen ingezet om NSB'ers en collaborateurs te arresteren. Er werd ze voorts gevraagd of ze deel wilden uitmaken van de bewakingstroepen die ingezet werden in de vele kampen die haastig werden ingericht om de tienduizenden arrestanten te herbergen.

Zo ontstond een situatie waarin voormalige Knokploegleden werden ingezet voor de vervolging en bewaking van hun vijanden. Tegenstanders die elkaar uit de oorlog kenden, verwisselden van rol: daders werden slachtoffers, slachtoffers werden daders. Dat was niet bevorderlijk voor een correcte rechtsgang of, laat ik het duidelijker zeggen:

dat beleid moest wel leiden tot ontsparingen. Koos Groen becijfert in zijn boek *Fout en niet goed* dat in de naoorlogse interneringskampen tussen de 1200 en 1500 gevangenen door mishandeling of anderszins om het leven zijn gekomen.

Het geval Lein Francke is maar één, zij het sprekend, voorbeeld van zo'n dodelijke mishandeling. Wie hier meer over wil weten, vindt genoeg materiaal bij auteurs als Koos Groen, *Fout en niet goed* (2009), Henk Eefting, *De Bijzondere Rechtspleging 1944-1952* (2007) en L.A. Rodrigues Lopes, *Witboek betreffende het gebeurde in de Nederlandse internerings- en bewakingskampen in de jaren na de bevrijding* (1949). Een indringende beschrijving van hoe het eraan toe ging in zo'n naoorlogs interneringskamp voor politieke gevangenen is te vinden in Richard Hoving's pas verschenen boek *Het 'foute' kamp*, waarin de dagelijkse gang van zaken in kamp Amersfoort wordt beschreven. Zie elders in dit nummer.

Veel naoorlogse dodelijke incidenten met een politieke component, in of buiten kampen, zijn onopgelost gebleven. Daar kunnen leden van de BS een rol in hebben gespeeld.

Kinderen

Lein Francke was een huisvader. Hij had een gezin met negen kinderen. Van Buuren merkt ergens op dat hij geen idee heeft van wat er met deze kinderen is gebeurd nadat hun vader was omgebracht en hun moeder en tante nog waren geïnterneerd. Hij had het Nationaal Archief Toegang 2.09.42.02 Bureau Bijzondere Jeugdzorg, 7^e afd. van het Ministerie van Justitie, kunnen raadplegen, maar zijn onderzoek had een andere richting. Daar bevindt zich een omvangrijke kartotheek van veel kinderen en worden gegevens over de tehuizen bewaard.

Over het lot van kinderen van naoorlogse politieke gevangenen zou veel meer kunnen worden gezegd, veel meer *moeten* worden gezegd. Toen Minister mr. Van Angeren in 1943 namens de Nederlandse regering in ballingschap de *Bijzondere Rechtspleging* ("Londense Besluiten") ontwierp, hield hij geen

rekening met het feit dat talloze mannen en vrouwen die in het kader van deze *Bijzondere Rechtspleging* zouden worden opgepakt, kinderen hadden. De arrestatieteams van de BS hadden geen instructies wat ze met deze kinderen moesten doen. Wat gebeurde er met hen?

Naar blijkt zijn er kinderen van alle leeftijden, van baby's tot pubers, met hun moeders opgesloten in de interneringskampen. Ze werden met andere woorden mede geïnterneerd. Richard Hoving spreekt alleen voor kamp Amersfoort over tientallen geïnterneerde kinderen. Ze werden net zo behandeld als de andere geïnterneerden. Er vielen doden, met name onder de allerkleinsten.

Andere kinderen werden gescheiden van hun ouders. Terwijl hun vaders en moeders werden opgesloten, werden zij ondergebracht in tehuizen, bij familie en later in pleeggezinnen. Het ging opnieuw om kinderen van alle leeftijden, van zuigelingen tot tieners.

Nog altijd bevreedt het mij dat men vaak moeders van hun baby's scheidde. Het leed van die moeders is bijna niet voor te stellen. Zeker niet als hun baby's stierven. Je mag aannemen dat er daardoor ook veel hechtingsproblemen kind-ouder waren.

Tenslotte waren er kinderen die na de arrestatie van o.a. hun moeder hulpeloos werden achtergelaten. Kleine kinderen maar ook b.v. een meisje van 11 jaar. Gelukkig was er altijd wel iemand die zich hun lot aantrok en ze eten en onderdak gaf. Mensen die wisten wat naastenliefde was.

Ik werd, na de arrestatie van mijn ouders, ondergebracht in een kindertehuis in Deventer. Ik herinner me dat er ook baby's waren. Ik, toen 15 jaar, moest moedermelk in het ziekenhuis voor ze halen. In dit tehuis zijn gelukkig geen doden gevallen. In andere tehuizen wel. Ik doe onderzoek naar kinderen die net zo als ik in de *Bijzondere Jeugdzorg* terecht zijn gekomen. Op basis van gegevens die ik verzameld heb, maak ik op dat tientallen van deze kinderen van politieke gevangenen in die tijd om het leven zijn gekomen: van

zuigelingen tot pubers. In en buiten de kampen, in kindertehuizen en op een Drents boerenerf, zoals een mij onbekende mevrouw (wie is zij?) vertelde na de voordracht van prof. L. de Jong in 1988 voor Herkenning.

Gerrit Bothof, historisch onderzoeker

Gerrit Bothof

Enkele passages uit een artikel in Historisch Nieuwsblad 7 van 2001, van J. Houwink ten Cate, medewerker NIOD

G.E. Langemeijer, als advocaat-fiscaal van de Bijzondere Raad van Cassatie een van de centrale figuren in de Bijzondere Rechtspleging, schreef eind 1951, in een 'Terugblik' op de Bijzondere Rechtspleging dat de 'politieke delinquenten' harder behandeld waren dan de 'zwaarste misdadiger'. 'De aanvankelijk bijna volstreekte verbreking van alle banden, als het ware de symbolische verbreking van de solida- riteit in het uur van nood, die het zwaarste element in hun eigen vergrijp vormt, is vermoedelijk de verklaring, maar natuurlijk in het minst geen verontschuldiging voor de mishandelingen en voor de traagheid waarmede daartegen is gereageerd.' [...] Pas toen die bestraffing vrijwel was voltooid en de ge- moederen rond 1950 waren bedaad, was men bereid, een hoofdfiguur als Langemeijer voorop, met een in de kern gratis – en voor de voor-malige geïnterneerden waarschijnlijk hoogst onbevredigend – gebaar toe te geven dat hun vrijheidsberoving weliswaar verdiend maar naar Nederlandse begrippen ook buitengewoon hard was geweest. [...] Politiek- maatschappelijk zijn de berechting en bestraffing van 'foute' Nederlanders uiterst effectief geweest. Humanitair waren de arrestatie en internering van de 'foute' Nederlanders een catastrofe.

Mogelijkheden tot inzage van dossiers bij het Nationaal Archief

In het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging zijn de justitiële dossiers van de van collaboratie met de Duitse bezetter verdachte Nederlanders ondergebracht.

De toegankelijkheid van de dossiers wordt bepaald door de Archiefwet van 1995.

Bij het Nationaal Archief gelden beperkende voorwaarden voor de inzage van de dossiers. Deze beperking geldt echter alleen als de persoon waarover informatie gezocht wordt in het archief nog in leven is. Is deze echter overleden, dan is het archief in principe voor iedere burger toegankelijk. Het Nationaal Archief wijst geïnteresseerden echter wel op de belangen van de kinderen en familie van de persoon waarover informatie gezocht wordt.

Adres:

Nationaal Archief
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

Openingstijden:

dinsdag	9.00 – 21.00 uur
woensdag t/m vrijdag	9.00 – 17.00 uur
zaterdag	9.00 – 13.00 uur

Familieleden van betrokkenen hebben recht op inzage als:

- de desbetreffende is overleden
- de desbetreffende toestemming geeft tot inzage

Als de aanvrager een verklaring van een psychiater of psychotherapeut kan overleggen waarin de hulpverlener duidelijk maakt dat het voor het geestelijk welzijn van de aanvrager onontbeerlijk is dat de gezochte informatie verkregen wordt, kan er informatie gegeven worden door een ambtenaar van het Rijksarchief; de aanvrager kan dan echter niet zelf het dossier inzien.

Voor informatie kan men contact opnemen met het Nationaal Archief (voorheen Rijksarchief):

telefoon: 070 3315444
fax: 070 3315499
email: info@nationaalarchief.nl
website: www.nationaalarchief.nl

Het verzoek tot inzage van een dossier moet schriftelijk worden ingediend bij het volgende adres:

Nationaal Archief
Secretariaat afd. Publiek
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

In dit verzoek dient voor te komen, moet respectievelijk bijgesloten worden:

- Naam, volledige voornamen, geboortjaar en –plaats van degene naar wie onderzoek wordt gedaan.
- Bewijs van overlijden van deze persoon (uittreksel uit het overlijdensregister, aan te vragen bij de afdeling Burgerzaken van de gemeente waar de persoon is overleden of een kopie van een rouwkaart). Voor een persoon geboren vóór 1909 is dit bewijs van overlijden niet noodzakelijk.

Als de persoon in kwestie niet overleden is dan is een door hem of haar getekende verklaring waarin toestemming verleend wordt noodzakelijk.

Deze verklaring dient vergezeld te gaan van een kopie van een geldig legitimatiebewijs van degene die toestemming geeft.

Bij het verzoek moet de relatie tussen aanvrager en de persoon in kwestie aangeduid worden, er moet een korte motivering gegeven worden van de wens tot inzage, en er moeten zoveel mogelijk relevante gegevens over de betrokkene vermeld worden, zoals naam, eventueel meisjesnaam, de organisatie waar hij/zij tijdens de bezetting lid van was.

Het Nationaal Archief bekijkt of er een dossier over de persoon in kwestie aanwezig is.

Als dat niet zo is, wordt u dat gemeld. Als het wel aanwezig is, stuurt men u een brief met de regels van het inzagerecht. Daarop komt ook het telefoonnummer voor dat u bellen moet voor een afspraak. Meestal ontvangt u na twee tot drie weken antwoord.

Het is niet toegestaan documenten uit het dossier mee te nemen, er mag ook niets gekopieerd worden. U mag wel gegevens overschrijven. Een en ander is bedoeld om niet alleen de privacy van de betrokkene te beschermen maar ook die van de directe verwanten.

COLOFON

Het Bulletin is een uitgave van de Stichting Werkgroep Herkenning.

Het doel van de Werkgroep is:

- het bevorderen van hulpverlening aan hen die in hun persoonlijk en/of maatschappelijk leven moeilijkheden ondervinden, doordat een of beide (groot)ouder(s) aan de kant van de bezetter stond(en) dan wel tot de bezetter behoorde(n)
- bekendheid geven aan de problematiek van deze groepering

De Werkgroep is niet verbonden aan enige politieke partij, levensbeschouwelijke stroming of kerkelijk genootschap. De Werkgroep distantieert zich nadrukkelijk van elke vorm van of sympathie voor (neo)fascisme en (neo)nazisme.

Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het volgende nummer verschijnt begin juni 2012. Kopij hiervoor moet **uiterlijk 4 mei 2012** in het bezit zijn van de redactie: scheffelbaars@planet.nl of Gonda Scheffel-Baars, Nieuwsteeg 12, 4196 AM Tricht.

We stellen het op prijs als u uw bijdragen digitaal aanlevert. Is dat niet mogelijk dan zijn geschreven of getypte bijdragen op papier uiteraard ook welkom.

Niets uit dit nummer mag worden overgenomen anders dan na toestemming van de redactie.

Redactie:
Cuny Holthuis-Buve
Gonda Scheffel-Baars

Jaargang 27, nummer 1, maart 2012

